

Cilt: 3 Sayı: 2

Aralık 2025

SOBAG

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi

Social Sciences Academic Development Journal

SOBAG

www.sobag.org

ISSN: 3023-5774

Dergimizde yayımlanan makaleler Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır.

JENERİK / GENERIC PAGE

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi yayın hayatına 2023 yılında başlayan uluslararası, hakemli, bilimsel ve süreli bir dergidir. Dergimiz, **Haziran** ve **Aralık** ayları olmak üzere yılda iki defa yayınlanmaktadır.

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi başta işletme, iktisat, turizm, sosyal hizmetler, uluslararası ilişkiler ve psikoloji olmak üzere sosyal, beşeri ve idari bilimlerin farklı alanlarına giren çok yönlü, tartışma, nitelikli araştırma veya uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel makalelere yer vermektedir.

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi'nin amacı, sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmaları yayınlarak toplumsal ve bilimsel katkı sunmaktır.

AMAÇ VE KAPSAM

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi, 2023 yılında yayın hayatına başlamış hakemli bir e-dergidir. **Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi** başta işletme, iktisat, turizm, sosyal hizmetler, uluslararası ilişkiler ve psikoloji olmak üzere sosyal, beşeri ve idari bilimlerin farklı alanlarına giren çok yönlü, tartışma, nitelikli araştırma veya uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel makalelere yer vermektedir.

Sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında özgün araştırma sonuçları, bilimsel incelemeler ve kısa iletişim notları yayınlanmak üzere değerlendirilir. Pratik ve teori dengesi uygun olan el yazmaları tercih edilir. Bir derleme makalesinin, kapsamlı bir kaynak listesiyle desteklenen, belirli bir bilimsel konu hakkında derinlemesine bilgi ve tatmin edici bir değerlendirme vermesi beklenir.

Daha önce başka bir dergide yayımlanmış yazılar kabul edilmez. Derginin yayın dili Türkçe veya İngilizcedir.

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi'e göstermiş olduğunuz ilgi ve desteğiniz için teşekkür ederiz.

TARANDIĞI İNDEKSLER

Index Copernicus

Directory of Research Journals Indexing (DRJI)

ISSN

Road

Google Sholar

YAYIN SAHİBİ

Doç. Dr. Safa ACAR

Siirt Üniversitesi, Kurtalan MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Siirt-Türkiye

EDİTÖR KURULU

Doç. Dr. Süleyman ÇELİK

Siirt Üniversitesi, Kurtalan MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Siirt-Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Kerim Coskun

Siirt Üniversitesi, Kurtalan MYO, Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Siirt-Türkiye

Öğr. Gör. Mehmet Ali USLU

Siirt Üniversitesi, Kurtalan MYO, Posta Hizmetleri Bölümü, Siirt-Türkiye

Öğr. Gör. Rıdvan SÖĞÜT

Siirt Üniversitesi, Kurtalan MYO, Sosyal Hizmet Bölümü, Siirt-Türkiye

DİL VE MİZANPAJ EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Soner KÜNC

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Gaziantep-Türkiye

BİLİM KURULU*

- **Prof. Dr. Ahmet BÜYÜKŞALVARCI** – Necmettin Erbakan Üniversitesi
- **Prof. Dr. Ahmet UĞUR** – İnönü Üniversitesi
- **Prof. Dr. Cüneyt DUMRUL** – Erciyes Üniversitesi
- **Prof. Dr. Enver KAPAĞAN** – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- **Prof. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU** – Kocaeli Üniversitesi
- **Prof. Dr. Hatice ÖZUTKU** – Afyon Kocatepe Üniversitesi
- **Prof. Dr. Hüseyin AĞIR** – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- **Prof. Dr. İbrahim ARSLAN** – Gaziantep Üniversitesi
- **Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ** – Uludağ Üniversitesi
- **Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK** – Kilis 7 Aralık Üniversitesi
- **Prof. Dr. Selim KAYHAN** – Necmettin Erbakan Üniversitesi
- **Prof. Dr. Tayfur BAYAT** – İnönü Üniversitesi
- **Prof. Dr. Uğur ADIGÜZEL** – Necmettin Erbakan Üniversitesi
- **Prof. Dr. Yusuf Ekrem AKBAŞ** – Adıyaman Üniversitesi
- **Prof. Dr. Yasin BİLİM** – Necmettin Erbakan Üniversitesi
- **Doç. Dr. Ayhan DAĞDEVİREN** – Çankırı Karatekin Üniversitesi
- **Doç. Dr. Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU** – Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
- **Doç. Dr. Gökhan KARHAN** – Batman Üniversitesi
- **Doç. Dr. Hüseyin PAMUKÇU** – Afyon Kocatepe Üniversitesi
- **Doç. Dr. İlkay NOYAN YAMAN** – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
- **Doç. Dr. İzzet TAŞAR** – Fırat Üniversitesi
- **Doç. Dr. İlhan ÇİÇEK** – Batman Üniversitesi
- **Doç. Dr. Mustafa KUNDAKÇI** – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- **Doç. Dr. Mücahit ÇAYIN** – Batman Üniversitesi
- **Doç. Dr. Nagihan ÇAKMAKOĞLU ARICI** – Kastamonu Üniversitesi
- **Doç. Dr. Önder Kethüda** – Düzce Üniversitesi
- **Doç. Dr. Rasim TÖSTEN** – Siirt Üniversitesi
- **Doç. Dr. Sedat ÇELİK** – Şırnak Üniversitesi
- **Doç. Dr. Şerife Merve KOŞAROĞLU** – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
- **Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK** – Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- **Doç. Dr. Volkan GENÇ** – Batman Üniversitesi
- **Doç. Dr. Yavuz ÖZEK** – Fırat Üniversitesi
- **Doç. Dr. Yeliz PEKERŞEN** – Necmettin Erbakan Üniversitesi
- **Doç. Dr. Zakir ELÇİÇEK** – Dicle Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Afitap BULUT** – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİK** – Dicle Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Kerim TUZCU** – Siirt Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Mikail KARA** – Çankırı Karatekin Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Neşe KÖKTÜRK** – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Ömer YILMAZ** – Gaziantep Üniversitesi
- **Dr. Öğr. Üyesi Seyhun TUTGUN** – Bitlis Eren Üniversitesi
- **Öğr. Gör. Dr. Atilla ÜNLÜ** – Malatya Turgut Özal Üniversitesi
- **Öğr. Gör. Dr. Soner KÜNC** – Gaziantep Üniversitesi
- **Felemez GÜNEŞ** – Avukat
- **Veysi Turan** – Milli Eğitim Bakanlığı

ULUSLARARASI BİLİM KURULU*

- **Prof. Dr. Akmatkali ALİMBEKOV**- Eğitim Bilimleri/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Prof. Dr. Laura Davranbekova** - Dil Bilimi/ Kazakistan Astana Avrasya Üniversitesi/ Kazakistan
- **Prof. Dr. Osmonakun İBRAİMOV**- Dünya Edebiyatı/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Prof Dr. Saule Zagatova** - Kazak Dili ve Edebiyatı/ Kazakistan Astana Avrasya Üniversitesi/ KAZAKİSTAN
- **Doç. Dr. Bakıt MURZARAYIMOV**- İlahiyat/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Doç. Dr. Canna Ospanova** - Dil Bilim/ Kazakistan Astana Avrasya Üniversitesi/ KAZAKİSTAN
- **Doç. Dr. Cengiz BUYAR**- Tarih/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Doç. Dr. Malik SULTANBEK**- Eğitim Bilimleri- Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi/KAZAKİSTAN
- **Doç. Dr. Sanay Gavhar YERALİKIZI**- Eğitim Bilimleri- Kazakistan Dulat Taraz Üniversitesi/KAZAKİSTAN
- **Doç. Dr. Taalaybek ABDİYEV**- Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Öğr. Üyesi Gülzada STANALİYEVA**- Gazetecilik / Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Öğr. Gör. Dr. Kadiyan BOOBЕКOVA**- Eğitim Bilimleri/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Altınbek COLDOŞOV**- Uluslararası İlişkiler/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Cunus GANİYEV**- İktisat/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Azamat MAKSUDUNOV**- İşletme/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Reyhan TAŞTEMİROVA**- Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Mohammad Kargar Shouraki** – Tahran Üniversitesi /İRAN
- **Dr. Nurgül SULAYMANOVA**- Sosyoloji/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Samat Yeskaliyev** - Tarih/ Kazakistan Astana Avrasya Üniversitesi/ KAZAKİSTAN
- **Dr. Zuhra ALTIMIŞOVA**-Tarih/ Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi/ KIRGIZİSTAN
- **Dr. Şolpan YESİMOVA**- Uluslararası İlişkiler- Kazakistan Dulat Taraz Üniversitesi/KAZAKİSTAN

Bilim Kurulunda Yer alan hocalarımızın isimleri unvan ve alfabetik olarak sıralanmıştır.

EDİTÖRDEN

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)'ın değerli okuyucuları ve yazarları,

Günümüz dünyasında toplumsal yapılar yalnızca dönüşmekle kalmamakta; aynı zamanda belirsizlik, kırılganlık ve çok katmanlı risklerle yeniden şekillenmektedir. Bilgi üretiminin hızlandığı, karar alma süreçlerinin giderek karmaşıklaştığı bu dönemde, sosyal bilimler yalnızca açıklayıcı bir alan olmanın ötesine geçerek yol gösterici ve dönüştürücü bir işlev üstlenmektedir. Özellikle yapay zekâ destekli sistemlerin yaygınlaşması, çalışma hayatının yeniden tanımlanması, göç hareketlerinin çeşitlenmesi, kimlik ve aidiyet tartışmalarının derinleşmesi gibi olgular; toplumsal ilişkilerin, kurumların ve yönetim modellerinin yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır.

Sosyal bilimler; bu çok yönlü değişimleri yalnızca betimlemekle yetinmeyip, toplumsal sorunlara eleştirel, etik ve sürdürülebilir çözümler geliştirme potansiyeli sunmaktadır. Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı, disiplinler arası etkileşimin güçlendiği bu alan; birey, kurum ve toplum arasındaki ilişkileri tarihsel bağlamı ve güncel dinamikleriyle birlikte ele alarak derinlemesine analiz etme imkânı sağlamaktadır. Bu yönüyle sosyal bilimler, akademik bilgi ile toplumsal pratik arasındaki bağı güçlendiren stratejik bir düşünme alanı olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi, bu perspektiften hareketle, sosyal bilimlerdeki kuramsal tartışmaları güncel toplumsal meselelerle buluşturan çalışmaları desteklemeyi temel yayın ilkesi olarak benimsemektedir. 2025 yılı Aralık ayında yayımlanan bu sayımızda (Cilt: 3, Sayı: 2), farklı disiplinlerden beslenen ve çağdaş toplumsal sorunlara özgün yaklaşımlar sunan akademik çalışmalara yer verilmiştir.

Bu sayımızda yer alan çalışmalar, sosyal bilimlerin farklı alt alanlarından beslenerek hem kuramsal hem de uygulamaya dönük önemli tartışmaları bir araya getirmektedir.

Dergimizin birinci makalesi, Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi uzun dönemli bir perspektifle ele almakta ve Keynesyen yaklaşım çerçevesinde ampirik bir değerlendirme sunmaktadır. 1987–2024 dönemini kapsayan analizler, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyarak, maliye politikasının büyüme sürecindeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisi özelinde kamu harcamalarının yalnızca kısa vadeli bir araç değil, aynı zamanda uzun vadeli büyüme dinamiklerinin önemli bir bileşeni olduğunu göstermektedir.

İkinci makale, Türkiye’de işsizlik sorununun yapısal boyutunu işsizlikte histeri hipotezi çerçevesinde incelemektedir. 1988–2023 dönemine ait verilerle gerçekleştirilen analizler, ekonomik şokların işsizlik oranı üzerinde kalıcı etkiler yarattığını ve işgücü piyasasının dengeye dönme kapasitesinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, işsizliğin geçici dalgalanmalardan ziyade yapısal bir sorun niteliği taşıdığını vurgulamakta; bu bağlamda, turizmin istihdam yaratma potansiyeline ve ekonomik şoklara karşı dengeleyici rolüne odaklanarak uzun vadeli politika önerileri geliştirmektedir.

Üçüncü makalede, sağlık sektöründe çalışan-örgüt uyumunun sürdürülebilir performans üzerindeki etkisi ele alınmakta ve kalite okuryazarlığının bu ilişkideki aracı rolü incelenmektedir. Dijital düzeyi yüksek bir hastanede gerçekleştirilen araştırma, çalışan-örgüt uyumu, kalite okuryazarlığı ve sürdürülebilir performans arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, özellikle dijitalleşen sağlık hizmetlerinde insan kaynakları uygulamaları ile kalite yönetiminin birlikte ele alınmasının kurumsal performans açısından kritik önem taşıdığını göstermektedir.

Sayımızın son makalesi ise edebiyat kuramı alanında, çerçeve öykü tekniğini anlatısal inandırıcılık bağlamında ele almaktadır. Çalışma, çerçeve öykülerin gerçek ile kurgu arasındaki sınırı nasıl geçirgen hâle getirdiğini, anlatıcı ile okuyucu arasında kurulan güven ilişkisini nasıl güçlendirdiğini tartışmakta ve seçili örnekler üzerinden bu anlatı yönteminin işlevsel boyutlarını ortaya koymaktadır. Böylece anlatı tekniklerinin, okuyucunun metinle kurduğu deneyimi nasıl derinleştirdiğine dair kuramsal bir katkı sunulmaktadır.

Bu dört çalışma birlikte değerlendirildiğinde, Cilt: 3, Sayı: 2'nin; ekonomi, çalışma hayatı, sağlık yönetimi ve edebiyat kuramı gibi farklı alanlarda yürütülen araştırmaları ortak bir akademik zeminde buluşturduğu görülmektedir. Dergimizin bu sayısının, disiplinler arası düşüncüyü teşvik eden ve sosyal bilimlerde güncel tartışmalara katkı sağlayan bir referans niteliği taşımasını temenni ediyoruz.

Dergimizin bu sayısının hazırlanmasında emeği geçen başta değerli yazarlarımız olmak üzere, titiz değerlendirmeleriyle sürece katkı sunan hakemlerimize, danışma kurulu üyelerimize ve yayına katkı sunan tüm çalışma arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. Bilimin ışığında ilerleyen ve toplumun dönüşümünü anlamaya çalışan herkese katkı sağlamayı hedefleyen SOBAG'ın yeni sayısında buluşmak dileğiyle...

Editör Kurulu

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi/Research Article

Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı İle Bir Analiz <i>The Effect Of Public Expenditures On Economic Growth In Turkey: An Analysis With The ARDL Bounds Testing Approach</i>	1-13
Kamuran YILDIZ	
Şoklar Kalıcı mı? Türkiye’de İşsizlik Oranının Durağanlık ve Histeri Dinamikleri ve Turizmle Çözüm Önerileri <i>Are Shocks Permanent? The Dynamics of Stagnation and Hysteria In Turkey's Unemployment Rate and Proposed Solutions Through Tourism</i>	14-28
Selim ALAN	
The Mediating Role Of Quality Literacy In The Relationship Between Employee-Organization Congruence And Sustainable Performance Within A HIMSS Level 7 Healthcare Institution <i>HIMSS Seviye 7 Bir Sağlık Kuruluşunda Çalışan-Örgüt Uyumunun Sürdürülebilir Performansa Etkisinde Kalite Okuryazarlığının Aracı Rolü</i>	29-42
Mehmet YORULMAZ, Şengül SAĞLAM, Ecem HORATA ÇEÇEN ve Sebahat ÖRNEK ÜNAL Çerçeve Öykü Yönteminin Kurgusal Hikâyelerde İnanırcılığa Etkisi <i>The Effect Of The Frame Story Technique On Credibility In Fictional Narratives</i>	43-51
Kadri Görkem AKA	

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
ARDL SINIR TESTİ YAKLAŞIMI İLE BİR ANALİZTHE EFFECT OF PUBLIC EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH IN TURKEY: AN ANALYSIS
WITH THE ARDL BOUNDS TESTING APPROACHKamuran YILDIZ¹

Araştırma Makalesi/Research Article		DOI: 10.5281/zenodo.18094967
Gönderi Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Online Yayın Tarihi/Published
08/12/2025	27/12/2025	30/12/2025
Atıf/Cited in: Yıldız, K. (2025), Türkiye'de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı İle Bir Analiz, <i>Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)</i> , 3(2), 1-13.		

ÖZ

Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve makroekonomik istikrar, politika yapımcıların en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu durum kamu harcamalarının büyüme, iktisat kuramı ve uygulamalı çalışmalar üzerindeki önemini korumaktadır. Wagner Kanunu, ekonomik büyümenin kamu harcamalarını artırdığını ileri sürerken, Keynesyen yaklaşım kamu harcamalarını ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak görmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de 1987–2024 döneminde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Keynesyen bakış açısıyla incelenmektedir. Analizde, Dünya Bankası veri tabanından elde edilen genel devlet nihai tüketim harcamaları (GE) ve reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GDP) serileri kullanılmıştır. Serilerin durağanlığı ADF ve PP birim kök testleri ile test edilmiş; her iki değişkenin de düzeyde durağan olmadığı, birinci farkları alındığında I (1) sürecine sahip oldukları belirlenmiştir. Ardından, ARDL sınır testi yaklaşımı ile uzun dönem eş bütünlüşme ilişkisi araştırılmış ve F-istatistiğinin kritik sınırların üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Uzun dönem tahmin sonuçları, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu; kamu harcamalarındaki %1'lik artışın, ekonomik büyümeyi yaklaşık %1,01 oranında artırdığını göstermektedir. Hata düzeltme modelinde katsayının negatif ve anlamlı olması, kısa dönemde ortaya çıkan sapmaların yaklaşık yarısının bir sonraki dönemde giderildiğine işaret etmektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisi için incelenen dönem özelinde Keynesyen hipotezin geçerli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Keynesyen Hipotez, ARDL Sınır Testi, Türkiye

JEL Sınıflandırma Kodları: H50, O40, C32.

ABSTRACT

Sustainable economic growth and macroeconomic stability are among the most important priorities for policymakers. This fact keeps the significance of public expenditure on growth, economic theory, and applied studies relevant. While Wagner's Law argues that economic growth increases public expenditure, the Keynesian approach views public expenditure as a determinant of economic growth. In this study, the relationship between public expenditure and economic growth in Turkey during the period 1987–2024 is examined from a Keynesian perspective. The analysis uses general government final consumption expenditure (GE) and real Gross Domestic Product (GDP) series obtained from the World Bank database. The stationarity of the series was tested with ADF and PP unit root tests, and it was determined that both variables are not stationary at the level but become I(1) processes after first differencing. Subsequently, a long-term cointegration relationship was investigated using the ARDL bounds testing approach, and the F-statistic was found to be above the critical bounds. Long-term estimation results show that public expenditure has a positive and statistically significant effect on economic growth; a 1% increase in public expenditure increases economic growth by approximately 1.01%. The negative and significant coefficient in the error correction model indicates that about half of the short-term deviations are corrected in the next period. The findings demonstrate that, for the Turkish economy during the examined period, the Keynesian hypothesis holds.

¹ Öğr. Gör. Dr., Silopi Meslek Yüksekokulu, kamranyildiz@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-2313-199X

Keywords: Public Expenditures, Economic Growth, Keynesian Hypothesis, ARDL Bounds Test, Turkey

JEL Classification Codes: H50, O40, C32

1. GİRİŞ

Devletin ekonomideki konumu, tarihsel süreç içinde değişen koşullara bağlı olarak farklılaşmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında şekillenen klasik iktisadi düşünce, devletin görev alanını güvenlik, adalet ve piyasanın giremediği sınırlı alanlarla kısıtlı tutmayı savunmuş; bu çerçevede kamu harcamalarının mümkün olduğunca düşük tutulması gerektiği vurgulanmıştır (Smith, 1776; Stewart, 1980; Çelen & Zülfüoğlu, 2008).

Keynesyen yaklaşım ise özellikle 1929 Büyük Buhranı sonrasında devletin etkin maliye politikaları yoluyla toplam talebi canlandırması ve ekonomik büyümeye öncülük etmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Keynes, 1936; Arıcan & Okay, 2014; Dileyici & Özkıvrak, 2010)

1970’li yıllarda yaşanan krizler ve stagflasyon süreci, devlet müdahalesine yönelik eleştirileri güçlendirmiş; neoliberal politikalar doğrultusunda piyasa mekanizmasının etkinliğine vurgu yapılmıştır (Yasa, 2017; Dardot & Laval, 2012). Buna rağmen, küresel ölçekte kamu harcamalarının GSYH içindeki payının uzun dönemde artış eğiliminde olduğu, özellikle kriz dönemlerinde devletin yeniden “son başvuru mercii” hâline geldiği gözlenmektedir (Aktan, 2003; IMF, 2022; Ünlü, 2024). COVID-19 pandemisi sırasında dünya genelinde uygulanan destek paketleri, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarındaki artışlar bu süreci açık biçimde ortaya koymaktadır (OECD, 2021; Dünya Bankası, 2022; Hossain vd., 2024).

Bu tartışma zemini, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yönüne ilişkin iki temel yaklaşımı gündeme getirmiştir: Wagner Kanunu ve Keynesyen hipotez (Selen & Eryiğit, 2009; Künc & Tutgun, 2023). Wagner Kanunu, ekonomik büyümenin kamu harcamalarını artırdığı içsel bir süreç önerirken (Wagner, 1890; Peacock & Wiseman, 1961; Hossain vd., 2024); Keynesyen hipotez kamu harcamalarını büyümenin dışsal bir belirleyicisi olarak ele almaktadır (Keynes, 1936; Arıcan, 2014; Mushtaq vd., 2023).

Türkiye üzerine yapılan son dönem çalışmaların bir kısmı ekonomik büyümenin kamu harcamalarını artırdığını, bir kısmı ise kamu harcamalarının büyümeyi desteklediğini ortaya koymaktadır (Kızılkaya, 2021; Yurtkuran, 2022; Akbulut & Başoğlu, 2023).

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın amacı, kapsamı, kuramsal arka planı ve yöntemine ilişkin genel çerçeve sunulmaktadır. İkinci bölümde, klasik, Keynesyen ve neoliberal yaklaşımlar ile Wagner Kanunu ve Keynesyen hipotez ekseninde kamu harcamaları–büyüme ilişkisine dair kuramsal çerçeve tartışılmakta ve Türkiye ile diğer ülkelere yönelik ampirik literatür özetlenmektedir. Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan veri seti, değişkenler ve ARDL sınır testi yaklaşımı başta olmak üzere uygulanan ekonometrik yöntemler ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde, birim kök testleri, sınır testi, kısa ve uzun dönem katsayı tahminleri ile tanısallık test bulgularını içeren ampirik analiz sonuçları sunulmaktadır. Beşinci ve son bölümde ise elde edilen bulgular özetlenmekte, sonuçlar literatürle karşılaştırılmakta ve Türkiye’de maliye politikası açısından politika önerileri ile gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik öneriler tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı ise aynı ilişkiyi Keynesyen bakış açısıyla ele almak ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Türkiye için 1987–2024 dönemi itibarıyla analiz etmektir. Böylece kamu harcamaları–büyüme ilişkisine dair literatürdeki tartışmalara, daha uzun bir dönem ve farklı bir modelleme yaklaşımı ile yeni ampirik bulgular sunulmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE AMPİRİK LİTERATÜR

2.1. Klasik, Keynesyen ve Neoliberal Yaklaşımlar

Klasik iktisatçılar, devletin üretimden ziyade tüketim eğiliminde olduğunu, bütçe açıklarının özel yatırımları dışlayarak ekonomik etkinliği azalttığını savunmuşlardır (Smith, 1776; Çelen & Zülfüoğlu, 2008; Dileyici & Özkıvrak, 2010). Bu nedenle en iyi bütçenin “küçük ve denk bütçe” olduğu ileri sürülmüştür (Stewart, 1980; Künc & Tutgun, 2023; Bayat & Kayhan, 2023). Keynesyen yaklaşım ise eksik istihdam dengesinin varlığında piyasa mekanizmasının kendiliğinden tam istihdama ulaşamayacağını, bu nedenle devletin kamu harcamaları aracılığıyla toplam talebi artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırabileceğini öne sürmektedir (Keynes, 1936; Arıcan & Okay, 2014; Arıcan, 2014). Açık bütçe politikaları, bu çerçevede büyümenin önemli araçlarından biri olarak değerlendirilir (Mushtaq et al., 2023; Rani & Kumar, 2022; Güder et al., 2016).

Neoliberal düşünce, 1970’lerden itibaren devletin iktisadi alandaki rolünü yeniden tartışmaya açmış; kaynakların etkin dağılımının serbest piyasa koşullarında sağlanacağını, devlet müdahalesinin ise bu süreçleri bozabileceğini vurgulamıştır (Yasa, 2017; Dardot & Laval, 2012; Aktan, 2003).

Buna karşın, son küresel krizler devletin özellikle sosyal politika ve makro istikrarı sağlama alanındaki rolünü tekrar ön plana çıkarmıştır (OECD, 2021; Hossain et al., 2024; Dünya Bankası, 2022).

2.2. Wagner Kanunu ve Keynesyen Hipotez

Wagner Kanunu, ekonomik gelişmişlik düzeyinin artmasıyla birlikte kamu hizmetlerine yönelik talebin de yükseleceğini; eğitim, sağlık, savunma ve altyapı gibi alanlarda kamu harcamalarının milli gelirden daha hızlı büyüyeceğini öngörmektedir (Wagner, 1890; Peacock & Wiseman, 1961; Hossain et al., 2024). Bu yaklaşımda kamu harcamaları büyümenin sonucu, ekonomik büyüme ise belirleyici değişkendir (Selen & Eryiğit, 2009; Karaş, 2020; Ünlü, 2024).

Keynesyen hipotez ise bu nedensellik yönünü tersine çevirir: Kamu harcamaları, kısa dönemde toplam talebi artırarak ve çarpan mekanizması yoluyla özel yatırımları canlandırarak ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkiler (Keynes, 1936; Arıcan, 2014; Mushtaq et al., 2023). Bu yaklaşımda kamu harcamaları dışsal, ekonomik büyüme ise içsel bir değişkendir (Rani & Kumar, 2022; Yurtkuran, 2022; Kızılkaya, 2021).

2.3. Ampirik Literatür

Kamu harcamaları–büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalar, yöntem, veri seti ve ülke gruplarına göre farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Literatür genel olarak üç ana başlıkta özetlenebilir: Wagner Kanunu’nu destekleyen çalışmalar, Keynesyen hipotezi doğrulayan çalışmalar ve her iki yaklaşımı eş zamanlı ya da hiçbirini doğrulamaz biçimde sonuçlanan araştırmalar.

Wagner Kanunu’nu destekleyen çalışmalarda genellikle ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmektedir. Permana ve Wika (2013) Endonezya, Jobarteh (2020) Sahra Altı Afrika ülkeleri, Karaş (2020) BRICS ülkeleri ve Türkiye, Efthalitsidou vd. (2021) Yunanistan, Rani ve Kumar (2022) Hindistan, Nokam ve Soh (2023) Kamerun ve Coulibaly ve Guei (2024) Fildişi Sahili için yaptıkları analizlerde ekonomik büyümenin kamu harcamalarını artırdığını göstermişlerdir.

Keynesyen hipotezi destekleyen çalışmalarda ise kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru nedensellik tespit edilmektedir. Türkiye için Kızılkaya (2021) ve Yurtkuran (2022), kamu harcamalarının büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ve Keynesyen görüşün geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Pakistan örneğinde Mushtaq vd. (2023) benzer bulgulara ulaşmıştır.

Bazı araştırmalar ise iki yönlü veya hiçbir nedensellik olmadığını ortaya koymaktadır. Başar vd. (2009) Türkiye’de ne Wagner ne de Keynesyen yaklaşımın tek başına geçerli olmadığını, Tulumce ve Zeren (2017) ise asimetrik nedensellik testiyle her iki yaklaşımın da belirli koşullarda desteklendiğini göstermiştir. Akbulut ve Başoğlu (2023) da Türkiye için hem Wagner hem de Keynesyen hipotezin farklı dönemler itibarıyla geçerli olabileceğini bulmuştur.

Ünlü (2024), 1998–2023 dönemi için Türkiye’de ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik tespit ederek Wagner Kanunu’nun geçerli olduğunu bulmuştur.

Bu çalışma ise 1987–2024 dönemi için kamu harcamalarından büyümeye doğru ilişkiyi test ederek literatüre Keynesyen hipotez ekseninde katkı sunmaktadır.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

3.1. Veri Seti ve Değişkenler

Araştırmanın örneklemi Türkiye ekonomisidir ve 1987–2024 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. Veri seti Dünya Bankası (World Bank) veri tabanından elde edilmiştir.

Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 1’de özetlenmiştir:

Tablo 1. Veri ve Değişkenler

Değişkenler	Açıklama	Birim	Kaynak
LnGE	Kamu Harcamaları	Sabit 2015 ABD Doları	Dünya Bankası
LnGDP	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Sabit 2015 ABD Doları	Dünya Bankası

3.2. Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon

Kamu harcamaları (GE) ve gayri safi yurtiçi hasıla (GDP) serilerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve gücü korelasyon katsayıları aracılığıyla incelenmektedir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	S.Sapma	Maks.	Min.	Çarpıklık	Basıklık	J-Bera
GE	25.07	0.51	25.8	24.2	0.05	1.69	2.71(0.25)
GDP	27.02	0.50	27.8	26.2	0.17	1.75	2.63(0.26)

Tablo 2’de yer alan tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, GE değişkeninin ortalamasının 25,07, standart sapmasının ise 0,51 olduğu; minimum 24,2 ve maksimum 25,8 değerleri arasında değiştiği görülmektedir. GDP değişkeni için ortalama 27,02, standart sapma 0,50, minimum 26,2 ve maksimum 27,8 olarak hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının her iki değişken için de normal dağılıma yakın değerlere sahip olduğu; Jarque-Bera istatistiğinin

olasılık değerlerinin 0,05’in üzerinde olması, serilerin normal dağılma varsayımıyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Korelasyon Testi Sonuçları

	GDP	GE
GDP	1	0.99
GE	0.99	1

Korelasyon matrisi, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında 0,99 düzeyinde pozitif ve oldukça güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, her iki serinin uzun dönemde benzer yönde hareket ettiğine işaret etmektedir; ancak korelasyon nedensellik yönü hakkında doğrudan bilgi vermemektedir.

3.3. Birim Kök Testleri

Serilerin durağanlık özellikleri, Genişletilmiş Dickey–Fuller (ADF) ve Phillips–Perron (PP) testleri kullanılarak sınanmıştır (Dickey & Fuller, 1979; Phillips & Perron, 1988). Bu kapsamda kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

- $H_0: \alpha \geq 0$ $\alpha \geq 0$, Seri birim kök içerir (durağan değildir).
- $H_1: \alpha < 0$ $\alpha < 0$, Seri birim kök içermez (durağandır).

ADF testinde kullanılan temel model, farklı deterministik bileşenlerin (sabit ve trend) varlığına göre üç ayrı spesifikasyon altında ele alınmaktadır. İlk olarak, sabit ve trend içermeyen en sade ADF denklemi, aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Eşitlik (2), serinin sadece kendi gecikmeli değerlerine dayalı olarak durağanlık sınavasını gerçekleştirmekte ve deterministik bir terim (sabit veya trend) içermemektedir.

İkinci olarak, modele sabit terimin dâhil edildiği spesifikasyon, aşağıdaki şekilde yazılmaktadır:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Eşitlik (3), serinin ortalaması etrafında durağan olup olmadığını test etmekte; sabit terim β_1 ile serinin deterministik düzey bileşeni modele yansıtılmaktadır.

Son olarak, modele hem sabit hem de deterministik trend teriminin dâhil edildiği en genel ADF denklemi aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Eşitlik (4)’te yer alan $\beta_2 t$ terimi, serinin zamana bağlı deterministik bir trend etrafında durağan olup olmadığının sınanmasına imkân vermektedir. Çalışmada ADF ve PP birim kök testleri,

yukarıda Eşitlik (2), (3) ve (4)’te verilen bu üç farklı model spesifikasyonu altında uygulanmış; elde edilen test istatistikleri ve olasılık değerleri ilgili tabloda raporlanarak serilerin bütünleşme derecesi belirlenmiştir (Dickey & Fuller, 1979; Phillips & Perron, 1988). Bu bilgilere göre birim kök test sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4. Birim Kök Test Sonuçları

		Değişkenler	ADF	Birinci Fark	Değişkenler	ADF
Düzyey	Sabit	GE	0.12(0.96)		GE	-6.40(0.00)*
		GDP	0.53(0.98)		GDP	-7.33(0.00)*
	Sabit+Trend	GE	-3.39(0.06)		GE	-6.26(0.00)*
		GDP	-2.70 (0.24)		GDP	-8.81(0.08)*

Not: Parantez içindeki göstergeler olasılık değerlerini ifade etmektedir. ***, ** ve * işaretleri ise sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerinde serilerin durağan olduklarını açıklamaktadır.

Test sonuçlarına göre hem GE hem de GDP değişkenleri düzey değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış; serilerin durağan olmadığı belirlenmiştir. Buna karşılık, her iki değişkenin de birinci farkları alındığında ADF ve PP istatistikleri kritik değerlerin altında çıkmış ve serilerin I(1) sürecine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bu sonuç, değişkenler arasında olası uzun dönemli ilişkiyi araştırmak için ARDL sınır testi yaklaşımının kullanılmasına imkân tanımaktadır.

3.4. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

Çalışmada ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak kamu harcamaları ele alınmış ve aşağıdaki fonksiyonel ilişki temel alınmıştır:

$$GDP_t = f(GE_t)$$

Ampirik analizde her iki değişkenin logaritması alınarak modelleme yapılmış ve bu kapsamda, Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL yaklaşımına dayalı olarak aşağıdaki koşullu ARDL(p,q) modeli tahmin edilmiştir:

$$\Delta LNGDP_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta LNGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^{q1} \beta_{2i} \Delta LNGE_{t-i} + \gamma_1 LNGDP_{t-1} + \gamma_2 LNGE_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Burada Δ , birinci fark operatörünü; p ve q, sırasıyla bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait gecikme uzunluklarını; ε_t ise beyaz gürültü özelliklerine sahip hata terimini ifade etmektedir. Uygun gecikme uzunlukları, bilgi kriterleri (özellikle Akaike Bilgi Kriteri, AIC) yardımıyla belirlenmiş ve seçilen ARDL(p,q) model spesifikasyonu üzerinden sınır testi gerçekleştirilmiştir (Pesaran vd., 2001).

4. AMPİRİK BULGULAR

4.1. ARDL Sınır Testi Sonuçları

ARDL sınır testi kapsamında hesaplanan F-istatistiği 7,25 olarak bulunmuştur. Tablo 5’te verilen kritik değerler incelendiğinde, F-istatistiğinin %5 anlamlılık düzeyinde üst sınır (I(1)=5,73) ve %1 düzeyindeki sınırın (I(1)=7,78) yakınında yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç,

GE ve GDP değişkenleri arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Modelin tanısal test sonuçları incelendiğinde; Jarque-Bera istatistiği hata terimlerinin normal dağılım varsayımını reddetmediğini, Breusch-Godfrey otokorelasyon testi ardışık bağımlılık problemi olmadığını, White veya benzeri testler ise değişen varyans sorununa işaret etmediğini göstermektedir. Ramsey RESET testi de modelin fonksiyonel formunun uygun olduğunu doğrulamaktadır. R^2 değerinin 0,99 olması, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi açıklama gücünün oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir.

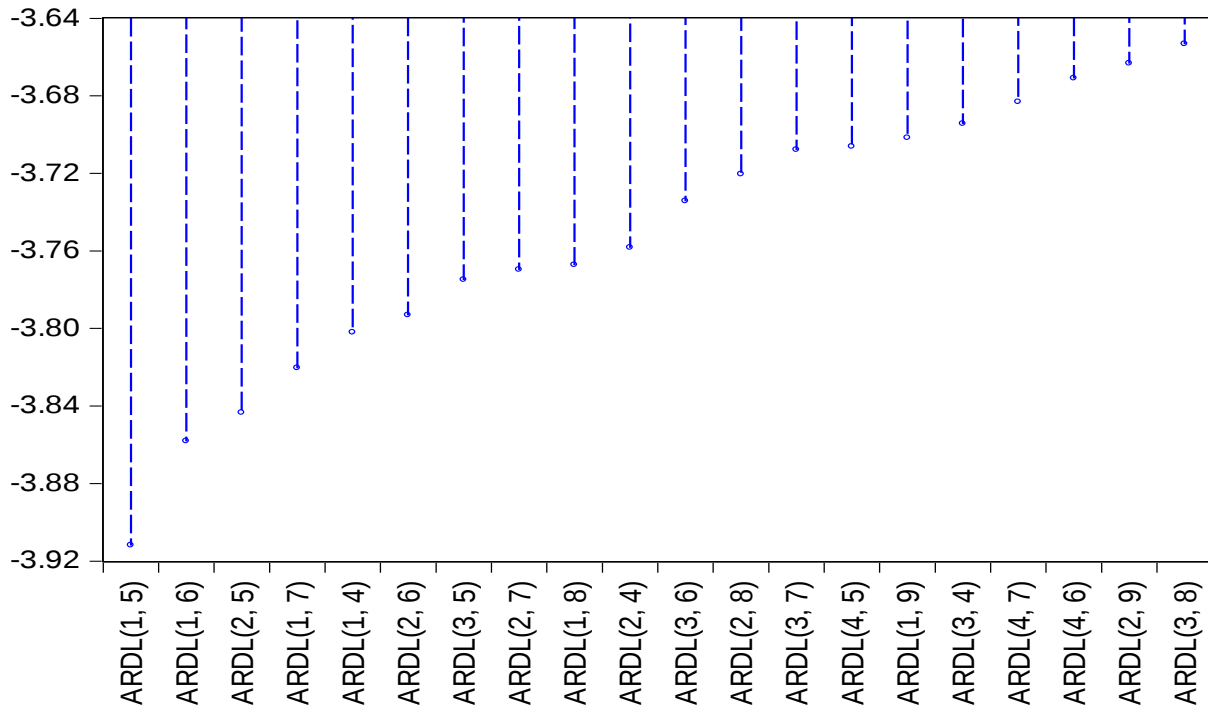
TABLO 5. ARDL Sınır Testi Bulguları

F Statistic: 7.25		
Kritik Değer	I(0)	I(1)
%10	4.04	4.78
%5	4.94	5.73
%2.5	5.77	6.68
%1	6.84	7.78
Diagnostik Test Bulguları		
F-İstatistik: n926.9(0.00)	R^2 : 0.99	Jarque-Bera Test: 2.05(0.35)
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test: 0.62(0.54)	Heteroskedasticity Test: 0.09(0.75)	Ramsey RESET Test: 0.56(0.57)

Şekil 1’de ARDL modeli için Akaike Bilgi Kriteri’ne (AIC) göre en iyi 20 gecikme kombinasyonu gösterilmektedir. Dikey ekseninde AIC değerleri, yatay ekseninde ise farklı ARDL(p,q) modelleri yer almaktadır. Grafikten görüldüğü üzere en düşük AIC değerine sahip model ARDL(1,5) vb. modeli esas alınmış ve sonraki analizler bu model üzerinden yürütülmüştür.

Şekil 1. Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi

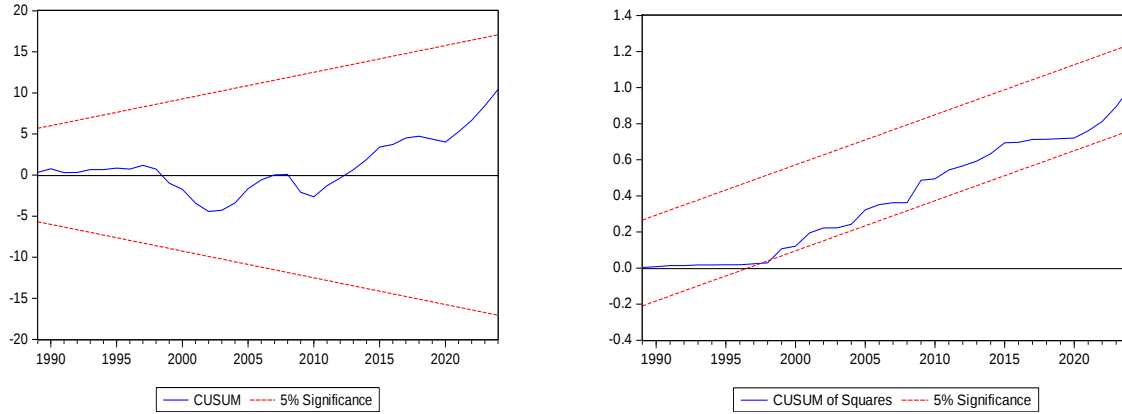
Akaike Information Criteria (top 20 models)

Şekil 2’de ARDL(1,5) modeli için sırasıyla CUSUM ve CUSUM-Kareler (CUSUM of Squares) test sonuçları yer almaktadır. Her iki grafikte de mavi çizgi kümülatif toplamı, kesikli kırmızı çizgiler ise %5 anlamlılık düzeyindeki kritik sınırları göstermektedir. CUSUM testine ait grafikte, kümülatif toplamın dönem boyunca kritik sınırlar içerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum, model katsayılarının örneklem süresince anlamlı bir yapısal kırılma içermediğini ve parametrelerin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Benzer şekilde, CUSUM-Kareler testine ait grafikte de kümülatif kare toplamının %5 anlamlılık düzeyindeki alt ve üst sınırlar içinde seyrettiği gözlenmektedir. Böylece, modelin varyans yapısında da örneklem boyunca önemli bir parametre oynaklığı veya yapısal kırılmanın bulunmadığı ve modelin istikrarlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Demir, 2022). Bu bulgular, tahmin edilen ARDL modelinin hem katsayılar hem de hata terimleri bakımından istikrarlı olduğunu ve elde edilen uzun ve kısa dönem sonuçlarının güvenilir biçimde yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır.

ŞEKİL 2. Cusum ve Cusum Q

Kısa dönem dinamiklerini inceleyen hata düzeltme modeli sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Kısa Dönem ARDL Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Olasılık
D(GE)	0.544703	0.0158
D(GE(-1))	0.271824	0.3280
D(GE(-2))	0.400571	0.1373
D(GE(-3))	-0.467006	0.0949
D(GE(-4))	-0.481941	0.0419
CointEq(-1)	-0.495158	0.0013

Buna göre, kamu harcamalarındaki cari dönem değişimini temsil eden D(GE) değişkeninin katsayısı 0.5447 olup, olasılık değeri 0.0158’dir. Bu sonuç, kısa dönemde kamu harcamalarındaki %1’lik artışın ekonomik büyümeyi yaklaşık %0.54 oranında artırdığını ve etkinin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. D(GE(-1)) ve D(GE(-2)) katsayıları pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır; bu da kamu harcamalarındaki bir artışın etkisinin ilk iki gecikmede belirgin bir şekilde hissedilmediğini

ortaya koymaktadır. Üçüncü ve dördüncü gecikmelerde ise katsayılar sırasıyla -0.4670 ($p=0.0949$) ve -0.4819 ($p=0.0419$) olarak tahmin edilmiştir. Özellikle dördüncü gecikme katsayısının negatif ve %5 düzeyinde anlamlı olması, kısa dönemde kamu harcamalarındaki artışların başlangıçta büyümeyi olumlu etkilerken, ilerleyen dönemlerde kısmen telafi edici ya da dengeleyici bir etki yaratabildiğine işaret etmektedir.

Uzun dönem ARDL tahmin sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Uzun Dönem ARDL Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Olasılık
GE	1.014759	0.0000
C	1.822555	0.0097

Buna göre, kamu harcamalarını temsil eden GE değişkeninin katsayısı 1.014759 olup, olasılık değeri 0.0000’dır. Katsayının pozitif olması ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak son derece anlamlı bulunması, uzun dönemde kamu harcamalarındaki artışların ekonomik büyümeyi güçlü biçimde desteklediğini göstermektedir. Logaritmik model yapısı dikkate alındığında, GE katsayısı, kamu harcamalarındaki %1’lik bir artışın reel GSYH’yi yaklaşık %1,01 oranında artırdığını ifade etmektedir. Katsayının 1’den büyük olması, kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisinin daha fazla-orantılı (elastik) olduğunu ve çarpan mekanizması yoluyla ekonomiyi genişletici bir rol üstlendiğini düşündürmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1987–2024 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelenmiştir. Dünya Bankası’ndan elde edilen reel GSYH ve genel devlet nihai tüketim harcamaları serileri önce birim kök testlerine tabi tutulmuş, her iki değişkenin de düzeyde durağan olmadığı, birinci farkları alındığında $I(1)$ sürecine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu özellikleri nedeniyle değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki ARDL sınır testiyle araştırılmış ve hesaplanan F-istatistiğinin kritik değerlerin üzerinde çıkması, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur.

Uzun dönem ARDL sonuçlarına göre, kamu harcamalarını temsil eden GE değişkeninin katsayısı 1.014759 olarak tahmin edilmiş ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, uzun dönemde kamu harcamalarındaki %1’lik bir artışın reel GSYH’yi yaklaşık %1,01 oranında artırdığını göstermektedir. Katsayının 1’den büyük olması, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve elastik bir etkiye sahip olduğuna işaret etmekte; kamu harcamalarının Türkiye’de incelenen dönemde büyümenin önemli bir itici gücü olduğunu ortaya koymaktadır.

Kısa dönem dinamiklerini inceleyen hata düzeltme modeli sonuçları da uzun dönem bulgularını destekler niteliktedir. Cari döneme ait $D(GE)$ katsayısı pozitif (0.544703) ve %5 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre kısa dönemde kamu harcamalarındaki artışlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Dördüncü gecikme teriminin negatif ve anlamlı olması ise, kamu harcamalarındaki genişlemenin ilerleyen dönemlerde kısmen dengelenebileceğini, ancak bu etkinin uzun dönem pozitif ilişkiyi bozacak ölçüde güçlü olmadığını göstermektedir. Hata düzeltme terimini temsil eden $CointEq(-1)$ katsayısının -0.495158 ve %1 düzeyinde anlamlı olması, sistemin denge noktasından uzaklaştığında sapmaların yaklaşık yarısının bir

sonraki dönemde giderildiğini, yani ekonomik yapının uzun dönem dengesine görece hızlı bir biçimde geri döndüğünü ortaya koymaktadır.

Modelin istikrarını ölçen CUSUM ve CUSUM-Kareler testlerinde, kümülatif toplamaların %5 anlamlılık düzeyine ait sınırlar içinde kalması, tahmin edilen ARDL(1,5) modelinin örneklem dönemi boyunca parametre istikrarına sahip olduğunu göstermiştir. Otokorelasyon, değişen varyans ve fonksiyonel form testlerinden elde edilen bulgular da modelin tanısıl açıdan kabul edilebilir olduğunu doğrulamaktadır.

Genel olarak elde edilen sonuçlar, Türkiye için incelenen dönemde Keynesyen hipotezin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, kamu harcamaları ekonomik büyümenin önemli ve anlamlı bir belirleyicisidir. Bu bulgu, kamu harcamalarının büyümenin sonucu olduğunu savunan Wagner Kanunu’nu destekleyen çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de kamu harcamaları ile büyüme arasında çift yönlü ve güçlü bir etkileşimin var olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla maliye politikalarının tasarımı, kamu harcamalarının sadece bütçe dengesi üzerindeki etkisi değil, aynı zamanda büyüme dinamiklerini şekillendiren temel unsurlardan biri olduğu gerçeği de dikkate alınmalıdır.

Çalışmadan elde edilen bulgular, Türkiye’de kamu harcamalarının hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ve Keynesyen hipotezin geçerli olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, maliye politikası tasarımı kamu harcamalarının düzeyi kadar bileşimi, etkinliği ve sürdürülebilirliği de önem kazanmaktadır.

Kamu harcamalarının büyüme dostu alanlara (eğitim, sağlık, altyapı, dijital dönüşüm, araştırma-geliştirme) yönlendirilmesi, beşeri sermayeyi güçlendirecek ve özel sektör yatırımlarını teşvik ederek yüksek çarpan etkisi yaratacaktır; buna karşılık verimsiz harcamalarda tasarrufa gidilmesi kaynakların etkin kullanımını sağlayacaktır. Ancak büyümeyi destekleyici bu rol, mali disiplinle dengelenmeli; harcamaların orta-uzun vadeli çerçevede planlanması, performans esaslı bütçelemenin yaygınlaştırılması ve düzenli etki analizleri ile bütçe açığı ve borç stoku riski kontrol altında tutulmalıdır. Ayrıca kamu harcamaları konjonktür karşıtı bir araç olarak kullanılmalı, durgunluk dönemlerinde talep artırıcı ve sosyal destek programları devreye alınırken, genişleme dönemlerinde sıkılaştırmaya gidilerek mali tamponlar güçlendirilmelidir. Harcama etkinliğinin artırılması için ise kurumsal kapasite güçlendirilmeli; şeffaf ihale süreçleri, sistematik maliyet-fayda analizleri, bağımsız denetim mekanizmaları ve merkez-yerel uyumu sağlanarak aynı kaynakla daha yüksek büyüme etkisi hedeflenmelidir. Sonuç olarak, kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi yalnızca toplam büyüklüğe değil, aynı zamanda harcama bileşimine ve kurumsal çerçeveye bağlıdır; gelecekteki araştırmaların harcama alt kalemlerini ve bölgesel etkileri ayrıntılı incelemesi, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için politika yapıcılara daha net bir yol haritası sunacaktır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Makalenin tüm aşamaları (konsept, metodoloji, analiz, yazım, gözden geçirme) yazar tarafından tek başına gerçekleştirilmiştir.

Bir öge seçin. / Select an item. XXXXX (Değiştirmeye Çalışmayınız / Do not try to change)

Bir öge seçin. / Select an item. XXXXX (Değiştirmeye Çalışmayınız / Do not try to change)

KAYNAKÇA

- Akbulut, N., & Başoğlu, A. (2023). Wagner kanunu ve Keynesyen hipotez kapsamında Türkiye’de kamu harcamaları–ekonomik büyüme ilişkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 40, 131–148.
- Aktan, C. C. (2003). *Değişim çağında devlet*. Çizgi Kitabevi.
- Arıcan, E. (2014). Ricardocu denklik teoremi ve kamu açıklarına ilişkin yaklaşımlar: Türkiye ekonomisine ilişkin bir uygulama. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 77–94.
- Arıcan, E., & Okay, G. (2014). Ekonomik istikrarsızlık ortamında merkez bankası politikaları ve Türkiye örneği. *Journal of Economic Policy Researches*, 1(1), 1–49.
- Başar, S., Aksu, H., Temurlenk, M. S., & Polat, Ö. (2009). Türkiye’de kamu harcamaları ve büyüme ilişkisi: Sınır testi yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 301–314.
- Bayat, T., & Kayhan, S. (2023). Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki asimetrik etkisi. *İktisadi Büyüme Konusunda Güncel Sorunlar*, 39.
- Coulibaly, S., & Guei, P. (2024). Economic analysis letters.
- Çelen, M., & Zülfüoğlu, Ö. (2008). Klasik borçlanma teorisinin oluşumu. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 289–308.
- Dardot, P., & Laval, C. (2012). *Dünyanın yeni aklı: Neoliberal toplum üzerine deneme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DEMİR, Ö. (2022). Türkiye de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Uzun Dönemli Büyümeye Etkileri İçsel Büyüme Teorisine Dayalı Ampirik Bir İnceleme. *Teorik ve Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 351–351.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427–431.
- Efthalitsidou, K., Zafeiriou, E., Spinthiropoulos, K., Betsas, I., & Sariannidis, N. (2021). GDP and public expenditure in education, health and defense: Empirical evidence for Greece. *Mathematics*, 9(18), 2319.
- Fajar, M., & Winarti, Y. G. (2021). Testing the existence of Wagner’s Law in Papua Province. *Jurnal Matematika MANTIK*, 7(2), 132–139.
- Güder, F., Yücekaya, P., & Şenyurt, A. (2016). Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisi: Keynesyen görüş mü? Wagner Kanunu mu? (2006–2015). *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 47–60.
- Hossain, M. A., Toufique, M. M. K., Smrity, D. Y., & Kibria, M. G. (2024). Testing the validity of Wagner’s Law in four income groups: A dynamic panel data analysis. *Heliyon*, 10(2).
- IMF. (2022). *World economic outlook database*.
- Jobarteh, M. (2020). Testing Wagner's law for Sub-Saharan Africa: A panel cointegration and causality approach. *Theoretical & Applied Economics*, 27(1).

- Karaş, E. (2020). BRICS ülkeleri ve Türkiye bazında Wagner Kanunu’nun geçerliliğinin sınanması. *Maliye Dergisi*, (178), 199–223.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. Macmillan.
- Kızılkaya, F. (2021). Türkiye’de ekonomik büyüme ve kamu harcamaları ilişkisinin Fourier yaklaşımı ile incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 69, 52–63.
- Künç, S. & Tutgun, S. (2023). Peacock–Wiseman modeli çerçevesinde Wagner Kanunu’nun Türkiye için geçerliliği: Asimetrik kanıtlar. *Kapanaltı Dergisi*, (4), 12–29.
- Mushtaq, S. M., Hafeez, A. H., & Ahmad, T. A. (2023). Wagner vs. Keynes: A cointegration analysis of Pakistan.
- Nokam, V. N. W., & Soh, S. G. (2023). Growth in public spending and economic activity in Cameroon: Keynes vs Wagner. *SJEBM*, 10(5).
- OECD. (2021). *Fiscal policy responses to COVID-19*.
- Peacock, A., & Wiseman, J. (1961). *The growth of public expenditure in the United Kingdom*. George Allen & Unwin.
- Permana, Y. H., & Wika, G. (2013). Testing the existence of Wagner’s Law in Indonesia. SSRN 2314712.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346.
- Rani, R., & Kumar, N. (2022). Wagner hypothesis in India: An empirical investigation. *Journal of Public Affairs*, 22(1).
- Selen, U. F. & Eryiğit, K. (2009). Is Wagner’s Law valid for Turkey in the presence of structural breaks? *Maliye Dergisi*, 156.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Strahan and Cadell.
- Stewart, D. (1980). *Account of the life and writings of Adam Smith*. Oxford University Press.
- Tülümce, S. Y. & Zeren, F. (2017). Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin asimetrik nedensellik analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 299–310.
- Ünlü, A. (2024). Ekonomik büyüme ve kamu harcamaları ilişkisine yönelik ampirik kanıtlar: Türkiye örneği. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 35–46.
- Wagner, A. (1890). *Grundlegung der politischen ökonomie*. C. F. Winter.
- World Bank. (2022). *Global economic prospects*.
- Yasa, B. D. (2017). İktisat düşüncesinde devlet müdahaleciliği kuramının evrimi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2).
- Yurtkuran, S. (2022). Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1029–1044.

Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi

ŞOKLAR KALICI MI? TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANININ DURAĞANLIK VE HİSTERİ DİNAMİKLERİ
VE TURİZMLE ÇÖZÜM ÖNERİLERİARE SHOCKS PERMANENT? THE DYNAMICS OF STAGNATION AND HYSTERIA IN TURKEY'S
UNEMPLOYMENT RATE AND PROPOSED SOLUTIONS THROUGH TOURISMSelim ALAN¹

Araştırma Makalesi/Research Article		DOI: 10.5281/zenodo.18095012
Gönderi Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Online Yayın Tarihi/Published
02/12/2025	13/12/2025	30/12/2025
Atıf/Cited in: Alan, S. (2024), Şoklar Kalıcı mı? Türkiye'de İşsizlik Oranının Durağanlık ve Histeri Dinamikleri ve Turizmle Çözüm Önerileri, <i>Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)</i> , 3(2), 14-28.		

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye'de işsizlik oranının uzun dönem davranışını analiz ederek işsizlikte histeri hipotezinin geçerliliğini 1988–2023 dönemine ait yıllık verilerle test etmektedir. Histeri hipotezi, ekonomik şokların işsizlik üzerinde kalıcı etkiler yaratarak serinin eski denge seviyesine dönmesini engellediğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, işsizlik oranının durağanlık özellikleri ADF ve PP birim kök testleriyle, yapısal kırılmalar ise Zivot–Andrews ve Lee–Strazicich testleriyle incelenmiştir. Ampirik bulgular, işsizlik oranının düzeyde durağan olmadığını, I(1) süreci izlediğini ve şokların etkilerinin geçici olmaktan ziyade kalıcı olduğunu göstermektedir. Zivot–Andrews testi 2009 döneminde, Lee–Strazicich testi ise 2001 ve 2018 yıllarında anlamlı yapısal kırılmalar tespit etmiş ancak her iki test de yapısal kırılmalara rağmen birim kök hipotezini reddedememiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'de işsizlik şoklarının kalıcı nitelikte olduğunu ve işgücü piyasasının esneklik kaybı, beceri uyumsuzlukları ve kurumsal zayıflıklar nedeniyle doğal denge seviyesine dönmekte zorlandığını göstermektedir. Bu bulgular, işsizliğin Türkiye ekonomisinde yapısal bir sorun niteliği taşıdığını ve kalıcı iyileşme için kısa vadeli müdahaleler yerine uzun vadeli, kapsamlı istihdam ve eğitim politikalarının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu sonuçtan hareketle, turizmin istihdam yaratma kapasitesi, ekonomik şoklara karşı tampon rolü oynayabilmesi ve sektörü çeşitliliğinden dolayı işsizlikte kalıcılığı azaltmada önemli yeri olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda turizmle ilişkili uzun vadeli çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, İşsizlik Histerisi, Ekonomik Şoklar, Yapısal Kırılma, Zivot–Andrews, Lee–Strazicich.

JEL Sınıflandırma Kodları: J60, D80, D86.

ABSTRACT

This study tests the validity of the hysteresis hypothesis in unemployment by analyzing the long-term behavior of the unemployment rate in Turkey using annual data from 1988 to 2023. The hysteresis hypothesis posits that economic shocks create lasting effects on unemployment, preventing the series from returning to its previous equilibrium level. Within this framework, the stationarity properties of the unemployment rate were examined using ADF and PP unit root tests, while structural breaks were examined using Zivot–Andrews and Lee–Strazicich tests. Empirical findings show that the unemployment rate is not stationary at the level, follows an I(1) process, and that the effects of shocks are persistent rather than temporary. The Zivot–Andrews test detected significant structural breaks in the 2009 period, while the Lee–Strazicich test detected them in 2001 and 2018; however, despite the structural breaks, neither test rejected the unit root hypothesis. The results obtained show that unemployment shocks in Turkey are permanent in nature and that the labor market struggles to return to its natural equilibrium level due to loss of flexibility, skill mismatches, and institutional weaknesses. These findings indicate that unemployment is a structural problem in the Turkish economy and point to the need for long-term, comprehensive employment and education policies rather than short-term interventions for lasting improvement. Considering this result, tourism's capacity to create employment, its ability to act as a buffer against economic shocks, and its role in reducing persistent unemployment due to the sector's diversity are considered significant. In this context, long-term solutions related to tourism have been developed.

¹ Dr., Dedeman Otel Konya, dr.selim.alan@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-8088-0372.

Keywords: Tourism, Unemployment Hysteria, Economic Shocks, Structural Break, Zivot–Andrews, Lee–Strazicich.
JEL Classification Codes: J60, D80, D86.

1. GİRİŞ

İşsizlik, hem ekonomik hem de sosyal anlamda kalkınmayı doğrudan etkileyen temel sorunlardan biridir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek işsizlik oranları sadece gelir düzeyini değil, toplumsal refahı ve siyasi istikrarı da tehdit eder hale gelmiştir. Ekonomik krizlerin ve dalgalanmaların iş gücü piyasası üzerindeki etkilerinin uzun süreli olabileceği yönündeki tartışmalar, işsizlik histerisi kavramını ön plana çıkarmıştır. Histeri etkisi, işsizlik oranlarının geçici ekonomik şoklardan sonra bile eski seviyelerine dönmemesi durumunu ifade etmektedir.

Blanchard ve Summers (1986) tarafından geliştirilen işsizlikte histeri hipotezi, özellikle Avrupa ülkelerinde 1970'lerden sonra artan işsizlik oranlarının açıklanmasında büyük bir ilgi görmüştür. Bu hipoteze göre, işsizlik oranındaki artışlar, sadece konjonktürel faktörlerle değil, aynı zamanda işgücü piyasasındaki yapısal kırılmalarla da kalıcı hale gelebilir. Bu kalıcılık, iş gücü piyasasının katılığı, ücretlerin aşağı yönlü esnek olmaması, sendikaların pazarlık gücü, işgücü becerilerinin zamanla erozyona uğraması ve iş arama motivasyonunun düşmesi gibi unsurlar nedeniyle ortaya çıkabilir.

Türkiye gibi yapısal sorunları ve kırılmalıkları olan bir ekonomide ve işsizlik oranlarının dönemsel dalgalanmalarının yaşandığı turizm sektöründe işsizlik histerisinin varlığı özellikle önemlidir. 1994, 2001 ve 2008 krizleri ile 2020 COVID-19 pandemisi gibi dışsal ve içsel şokların işgücü piyasası üzerindeki kalıcı etkileri, bu hipotezin Türkiye özelinde ampirik olarak test edilmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, işsizlik oranı 1988 yılında %8,6 iken, 2001 krizinden sonra %10'un üzerine çıkmış ve 2023 itibarıyla çift haneli seviyelerde sabitlenmiştir. Bu durum, işsizlik oranlarının geçmiş şoklardan sonra eski seviyelerine dönmediğini ve histeri etkisinin var olabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda işsizlik oranlarının şoklardan daha az etkilenmesi veya ortaya çıkan olumsuz etkileri azaltmak adına çeşitli adımlar atmak ve öneriler sunmak önemli olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 1988–2023 dönemine ait yıllık işsizlik oranları kullanılarak işsizlikte histeri etkisinin varlığını zaman serisi analizleriyle ampirik olarak test etmektir ve turizm sektörü bağlamında sonuçlarla ilişkili çeşitli çözüm önerileri sunmaktır. Çalışma, bu bağlamda hem teorik hem de ampirik düzeyde literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Araştırma kapsamında önce literatür taraması yapılacak, ardından zaman serisi teknikleri kullanılarak işsizlik oranının durağanlığı test edilecek, yapısal kırılma analizleri yapılacak, eşbütünleşme ve nedensellik ilişkileri değerlendirilecektir. Daha sonra ise turizmle ilişkili çözüm önerileri sunulacaktır.

2. KURAMSAL ARKA PLAN ve LİTERATÜR TARAMASI

2.1. İşsizlik Histerisi: Kavramsal Temel

İşsizlik histerisi, ilk kez Blanchard ve Summers (1986) tarafından ortaya atılan ve işsizlik oranlarının geçmişteki ekonomik şoklardan kalıcı şekilde etkilenebileceğini savunan bir kavramdır. Bu yaklaşıma göre, bir ekonomide meydana gelen negatif talep şoku, işsizlik oranını yükseltebilir ve bu yükselme geçici olmak yerine yeni bir denge seviyesine dönüşebilir. Diğer bir ifadeyle, işsizlik oranı kendiliğinden eski düzeyine dönmeyebilir, çünkü geçmiş şoklar, yapısal ve davranışsal mekanizmalar yoluyla iş gücü piyasasında kalıcı izler bırakır.

Bu görüş, geleneksel Phillips eğrisi ve doğal işsizlik oranı (NAIRU) hipoteziyle çelişmektedir. NAIRU hipotezine göre işsizlik, uzun vadede arz-talep dengesi çerçevesinde doğal seviyesine

döner. Ancak histeri hipotezinde, geçmiş işsizlik oranları bugünkü oranı etkileyen bir bileşen haline gelir. Teknik olarak bu, işsizlik oranının zaman serisi bağlamında birim kök (unit root) içermesi, yani durağan olmaması anlamına gelir (Blanchard & Summers, 1986).

İşsizlikte histeri etkisinin birkaç temel nedeni olabilir:

- **İşgücü beceri aşınması (skill atrophy):** Uzun süre işsiz kalan bireylerin becerileri azalabilir veya piyasadaki yeni becerilere uyum sağlayamayabilir.
- **İşgücü piyasası sinyalleri:** İşverenler, uzun süre işsiz kalmış bireyleri daha az verimli veya motive olarak algılayabilir, bu da yeniden istihdamı zorlaştırır.
- **Sendikal yapı ve ücret katılığı:** Güçlü sendikal yapıların olduğu ekonomilerde, ücretler aşağıya esnek olmadığından işverenler yeni istihdam konusunda temkinli olabilir.
- **Arz yanlı politikalar ve yapısal reform eksikliği:** Esnek olmayan işgücü piyasaları, kriz sonrası toparlanmayı yavaşlatır (Layard et al., 1991).
- **Beklentiler ve davranışsal etkiler:** Bireyler, uzun işsizlik dönemlerinde iş arama motivasyonunu kaybedebilir (Phelps, 1994).

2.2. Teorik Modellerde Histeri Etkisi

Makroekonomik modellerde işsizlikte histeri etkisini açıklamak için iki temel yaklaşım öne çıkar: "**İçsel işsizlik hipotezi**" ve "**geçici şokların kalıcı etkisi**" modeli.

- **İçsel işsizlik modeli:** Blanchard ve Summers (1986), insider-outsider teorisiyle açıklama getirmiştir. Bu modele göre, mevcut çalışanlar (insiders) işgücü piyasasında pazarlık gücüne sahiptir ve işsizleri (outsiders) dışlar. Bu da ücretlerin düşmesini engelleyerek işsizliğin devamlı hale gelmesine neden olur.
- **Histeri mekanizmalarının DSGE modellerine entegrasyonu:** Güncel dinamik stokastik genel denge (DSGE) modelleri, beklentiler yoluyla şokların uzun dönemli etkilerini içselleştirebilmekte ve kalıcı işsizlik etkilerini gösterebilmektedir (Galí, 2011).

Bu teorik çerçeveler, histeri hipotezinin sadece ampirik bir olgu değil, aynı zamanda mikro-makro etkileşimlerin sonucu olduğunu göstermektedir.

2.3. Uluslararası Literatürde İşsizlik Histerisi

İşsizlik histerisi üzerine yapılan uluslararası çalışmalar hem teorik temelleri genişletmiş hem de çeşitli zaman serisi yöntemleriyle hipotezin ampirik geçerliliğini test etmiştir. Özellikle Avrupa ve OECD ülkelerinde, 1970'lerden bu yana süregelen yapısal işsizlik sorunları, histeri hipotezine duyulan ilgiyi artırmıştır.

Blanchard ve Summers (1986), Batı Avrupa ve ABD'yi karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmada, Avrupa'da işgücü piyasası kurumlarının katılığının histeri etkisini güçlendirdiğini ileri sürmüşlerdir. ABD'de ise işgücü piyasasının daha esnek olması nedeniyle şokların geçici etkiler yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Layard, Nickell ve Jackman (1991), işgücü piyasası teorisi üzerine klasik kabul edilen çalışmalarında, işsizlikte kalıcılığın nedenlerini hem teorik hem ampirik düzeyde açıklamışlardır. Ücret pazarlığı, iş arama modelleri ve kurumlar (örneğin işsizlik sigortası) üzerinden işsizlikteki kalıcılığın nasıl oluştuğunu ortaya koymuşlardır.

Camacho (1997), İspanya’da 1964–1995 dönemine ait yıllık verileri ADF ve KPSS testleri ile incelemiş ve işsizlik oranının durağan olmadığını göstermiştir. Aynı dönemde, Jaeger ve Parkinson (1994) ABD için yaptıkları analizde işsizlik oranının durağanlık sergilediğini bulmuş, bu da ülkeler arası farkların kurumsal yapılarla açıklanabileceğini göstermiştir.

Mitchell (1993), Avustralya ekonomisinde işsizlik oranını test etmiş ve hem geleneksel birim kök testleri hem de yapısal kırılmalı testler kullanarak histeri hipotezinin geçerli olduğunu saptamıştır. Aynı şekilde Roed (1997), Norveç ve diğer İskandinav ülkeleri için uyguladığı analizde, histeri etkisinin emek piyasasının katılığında kaynaklandığını öne sürmüştür.

Ball (1999), 20 OECD ülkesi için 1980 sonrası dönemde işsizlik oranlarının davranışlarını analiz etmiş ve yüksek işsizlik oranlarının büyük ölçüde geçmiş krizlerin kalıcı etkilerinden kaynaklandığını savunmuştur. Eviews ve Gauss yazılımları ile yapılan panel birim kök testleri, birçok ülkede histeri etkisinin varlığını desteklemiştir.

Caporale ve Gil-Alana (2005), uzun bellek (long memory) özelliklerini test ettikleri çalışmalarında, bazı Avrupa ülkelerinde işsizlik oranlarının fractional integration özellikleri taşıdığını, dolayısıyla şokların etkilerinin çok yavaş azaldığını ifade etmişlerdir. Bu sonuç, işsizlikte tam anlamıyla bir histeri olmasa da “yarı histeri” (partial hysteresis) etkilerinin geçerli olabileceğini göstermektedir.

Camarero ve Tamarit (2004), 15 Avrupa ülkesi için uyguladıkları yapısal kırılmalı testlerde (Zivot-Andrews, Perron) işsizlik oranlarının birim kök içerdiğini, ancak bazı ülkelerde kırılma sonrası yeniden durağanlığa ulaşıldığını saptamışlardır. Bu durum, politika uygulamalarının etkisini gösterebilir.

Çalışmalar incelendiğinde histeri etkisinin ülkeler bazında farklılık gösterebildiği, bu farklılığın ise ülkelerdeki kurumların ve emek piyasasının katılığında kaynaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda işsizlik oranları, durağanlık, şokların etkisinin kurumların politikaları ile ilişkili olduğu söylenebilir.

2.4. Türkiye’de İşsizlik Histerisi:

Türkiye özelinde işsizlik histerisi konusu son yıllarda artan sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Aşağıda dönem, yöntem ve bulgular açısından çeşitli çalışmalara yer verilmektedir.

2.4.1. Klasik Birim Kök Testleri ile Yapılan Çalışmalar

Yalçınkaya ve Güngör (2019), 1980–2017 verilerini ADF ve KPSS testleriyle analiz etmişlerdir. Bulgular, Türkiye’de işsizlik oranının durağan olmadığını, yani şokların kalıcı etkiler yarattığını göstermiştir. Yazarlar, özellikle 1994, 2001 ve 2008 krizlerinin işsizlik oranında yeni plato seviyeleri oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Atgür (2021), 1988–2018 dönemini kapsayan çalışmasında hem ADF hem de PP testleri kullanmış, sonuçlar işsizlik oranının birim kök içerdiğini ve dolayısıyla histeri hipotezinin geçerli olduğunu göstermiştir.

2.4.2. Yapısal Kırılmalı ve Gelişmiş Testler Kullanılan Çalışmalar

Karagöl ve Korkmaz (2017), Türkiye’de 1988–2015 dönemini ele alarak Zivot-Andrews testini uygulamışlardır. Çalışmada, 2001 ve 2008 kriz yıllarında anlamlı yapısal kırılmalar tespit edilmiştir ve bu yıllar sonrasında işsizlik oranının yüksek kaldığı görülmüştür.

Çat ve Kırca (2024), 2005–2022 döneminde yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyine göre gruplandırılmış işsizlik oranlarını analiz etmişlerdir. Genişletilmiş KPSS testleri ve Fourier dönüşümü içeren birim kök testleri uygulanmıştır. Sonuçlara göre, gençler ve kadınlarda histeri etkisi daha güçlüdür.

Köse ve Güneş (2020), Panel veri yöntemiyle bölgesel işsizlik oranlarını analiz etmişlerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde işgücü piyasalarının daha katı ve informal olması nedeniyle şokların kalıcılığı daha yüksektir.

Yıldırım ve Yavuz (2022), COVID-19 sonrası dönemi de kapsayan analizlerinde, 2020 sonrası işsizlikte meydana gelen sıçramanın 2023 itibarıyla kalıcı hale geldiğine dair göstergelere ulaşmışlardır. Fourier KPSS ve Lee-Strazicich testleri kullanılmıştır.

2.4.3. Tematik ve Politik Bağlamda Yaklaşımlar

Uysal ve Acar (2020), Histeri etkisinin kadın ve genç işsizliğinde daha fazla gözlemlendiğini ve politika önerilerinin demografik temelli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca kayıt dışı istihdam oranının yüksekliği, esnek çalışmanın yetersizliği ve aktif işgücü politikalarının zayıflığı gibi faktörlerin de histeri etkisini pekiştirdiği vurgulanmıştır.

Aydın ve Başar (2023), İşgücü piyasasındaki esneklik reformlarını analiz ettikleri çalışmada, son yıllarda yapılan bazı yasal düzenlemelere rağmen, kalıcı işsizlikle mücadelede etkinlik sağlanamadığını belirtmişlerdir. Özellikle genç nüfusun işgücüne katılımında düşüş, potansiyel işsizlik oranını yükseltmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde Türkiye’de işsizlik histerisi hipotezinin ampirik olarak test edilebilmesi için kullanılan veri seti ayrıntılı biçimde tanıtılmakta ve kullanılan ekonometrik yöntemlerin teorik dayanakları ile uygulama süreçleri açıklanmaktadır. Amaç, zaman serisi bağlamında hem durağanlık hem de uzun dönem ilişkiler bakımından hipotezin kapsamlı biçimde sınanmasıdır.

3.1. Veri Seti ve Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada kullanılan temel değişken **işsizlik oranıdır (U)**. Veri, yıllık frekansta olup **1988 – 2023** dönemini kapsamaktadır. Bu dönem, Türkiye ekonomisinin geçirdiği önemli yapısal dönüşümler (1989 finansal liberalleşme, 1994 ve 2001 krizleri, 2008 küresel kriz, 2018 döviz krizi ve COVID-19 pandemisi) açısından analiz için oldukça elverişlidir. Veriler:

- **Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)** – Mevsimsellikten arındırılmış işsizlik oranı
- **OECD Economic Outlook Database** – Karşılaştırmalı kontrol için

Ek olarak, eşbütünleşme analizi için aşağıdaki kontrol değişkenleri dahil edilmiştir:

- **Sanayi üretim endeksi (IPI)** – Ekonomik aktivitenin temsilcisi
- **Enflasyon oranı (CPI Yıllık Değişim)** – Fiyat istikrarsızlığı etkisi
- **İşgücüne katılım oranı (LFPR)** – Emek arzı şokları
- **Kamu istihdamı oranı (GEMP)** – İstihdam yaratma kapasitesi

Veriler hem düzey hem birinci fark biçiminde incelenmiş, eksik gözlemler interpolasyonla tamamlanmış ve uç değerler Winsorize edilerek normalize edilmiştir.

3.2. Zaman Serisi Özellikleri ve Durağanlık Testleri

İşsizlik oranında histeri hipotezinin geçerli olup olmadığını test edebilmek için serinin durağanlığı büyük önem taşımaktadır. Durağan olmayan bir işsizlik oranı, negatif şokların kalıcı olabileceğini ve bu nedenle histeri etkisinin varlığını ima eder. Çalışmada dört farklı düzeyde durağanlık testi uygulanmıştır:

3.2.1. ADF (Augmented Dickey-Fuller) Testi

ADF testi, bir zaman serisinin durağan olup olmadığını test etmek için kullanılan klasik bir yöntemdir. Eğer test sonucunda sıfır hipotezi (birim kökün varlığı) reddedilmezse, bu durumda seride histeri etkisi olduğu söylenebilir (Dickey & Fuller, 1979). Fakat bu test, yapısal kırılmaları göz önüne almaz.

3.2.2. PP (Phillips-Perron) Testi

ADF testinin otokorelasyon ve heteroskedastisiteye duyarlı yapısını düzeltmeyi amaçlayan bir alternatif testtir (Phillips & Perron, 1988). PP testi daha geniş bandwidth ve Newey-West düzeltmesi ile uygulanmıştır.

3.2.3. Zivot-Andrews Testi (Tekli Yapısal Kırılma)

Ekonomik krizler gibi olaylar, işsizlik serisinin yapısında ani değişimlere neden olabilir. Zivot ve Andrews (1992) testi, bu tür tekil yapısal kırılmaları endojen olarak belirler. Aşağıdaki modellerin üçü de uygulanır:

- Kırılma eğilimde (trend)
- Kırılma sabitte (intercept)
- Kırılma hem sabitte hem eğilimde

3.2.4. Lee-Strazicich LST Testi (Çift Yapısal Kırılmalı)

Bu test, iki yapısal kırılmayı aynı anda dikkate alan daha gelişmiş bir testtir. LST testi, özellikle Türkiye gibi çoklu kriz geçmişi olan ülkelerde histeri etkisinin varlığını tespit etmekte oldukça kullanışlıdır (Lee & Strazicich, 2003).

3.3. Uzun Dönem İlişkiler: Eşbütünleşme ve Dinamik Modelleme

Eğer işsizlik oranı durağan değilse fakat diğer makroekonomik serilerle birlikte eşbütünleşirse, bu durum uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığını gösterir.

3.3.1. Johansen Eşbütünleşme Testi

İşsizlik oranı ile potansiyel belirleyicileri (örneğin sanayi üretimi, işgücüne katılım oranı, enflasyon) arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını sınamak için **Johansen eşbütünleşme testi** uygulanacaktır. Bu test, birden fazla eşbütünleşme vektörünün varlığını test edebilir (Johansen, 1991).

3.3.2. VECM (Vector Error Correction Model)

Johansen testi ile eşbütünleşme saptanırsa, hata düzeltme modelleri (VECM) kurularak işsizlik oranı ile diğer makroekonomik değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem dinamikler ortaya konur. VECM sayesinde, şokların geçici mi kalıcı mı olduğu, sistemin dengeye dönme hızı (error correction term) üzerinden gözlemlenir.

3.4. Model Değerlendirme ve Diagnostik Testler

Tüm modeller, klasik ön kabuller açısından test edilmiştir:

- **Otokorelasyon testi:** Breusch-Godfrey LM
- **Değişen varyans testi:** White ve ARCH testleri
- **Normallik testi:** Jarque-Bera
- **Model kararlılığı:** CUSUM ve CUSUMSQ

Model performansı AIC ve BIC kriterleri ile değerlendirilmiş, en uygun gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre seçilmiştir.

4. AMPİRİK BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde Türkiye ekonomisinde işsizlik histerisi hipotezinin geçerliliği, kapsamlı bir zaman serisi analizi çerçevesinde test edilmekte; elde edilen bulgular ekonometrik doğrulukla sunulmakta ve makroekonomik perspektiften yorumlanmaktadır.

4.1. Zaman Serisi Özellikleri ve Durağanlık Testleri

İşsizlik oranının zaman içinde kendine ait bir ortalamaya dönüp dönmediğini belirlemek, histeri hipotezinin temelini oluşturur. Kalıcı şoklara verilen yanıtın yapısal mı yoksa geçici mi olduğuna karar vermek, bu bağlamda ilk ve en kritik adımdır. Dört farklı test uygulanarak bu konu çok boyutlu bir şekilde incelenmiştir.

4.1.1. Klasik Durağanlık Testleri: ADF ve PP

ADF ve PP testleri sonuçlarına göre, işsizlik oranı düzeyde durağan değildir, ancak birinci fark alındığında durağan hale gelmektedir. Bu durum, işsizlik oranının $I(1)$ sürecine sahip olduğunu ve şokların etkisinin kalıcı olabileceğini göstermektedir.

Bu sonuçlar ışığında, işsizlik oranındaki ani yükselişlerin sadece döngüsel şoklara değil, aynı zamanda ekonominin yapısal özelliklerine bağlı olarak kalıcılaşabileceği değerlendirilmiştir. Bu bulgu, Blanchard ve Summers'ın (1986) Avrupa işgücü piyasaları için ortaya koyduğu histeri etkisiyle birebir örtüşmektedir.

Tablo 1. ADF ve PP Testi Sonuçları

Değişken	Düzye (p-değeri)	1. Fark (p-değeri)	Sonuç
İşsizlik Oranı (U)	0.312	0.000***	Durağan Değil ($I(1)$)
Sanayi Üretim Endeksi (IPI)	0.225	0.000***	Durağan Değil ($I(1)$)
Enflasyon (CPI)	0.170	0.000***	Durağan Değil ($I(1)$)

Not: *** %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

4.1.2. Yapısal Kırılmalı Testler: Zivot-Andrews ve Lee-Strazicich

Ekonomik krizler gibi büyük ölçekli şokların, işsizlik serisinin yapısında ani değişikliklere yol açabileceği göz önünde bulundurularak, tekli ve çoklu yapısal kırılma testleri uygulanmıştır.

Tablo 2. Zivot-Andrews Testi (Tek Kırılmalı)

Değişken	Kırılma Yılı	Test İstatistiği	Kritik Değer (1%)	Sonuç
U	2009 Q1	-3.87	-4.80	Durağan Değil

2008 küresel kriz döneminde bir kırılma tespit edilmiştir. Ancak test istatistiği kritik değeri karşılamadığı için birim kök reddedilememektedir. Bu da histeri hipotezinin varlığını desteklemektedir.

Tablo 3. Lee-Strazicich Testi (Çift Kırılmalı)

Kırılma Noktaları	Test İstatistiği	Kritik Değer (1%)	Sonuç
2001 Q1, 2018 Q3	-5.01	-5.45	Durağan Değil

2001 krizi ve 2018 döviz şoku, işsizlikte kırılmalara yol açmış; ancak test istatistiği %1 düzeyinde anlamlı değildir. Dolayısıyla serinin birim kök içerdiği ve histeri hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır.

- **Zivot-Andrews testi**, 2009 Q1 döneminde (küresel kriz sonrası) anlamlı bir kırılma tespit etmiş, ancak test istatistiği birim kök hipotezini reddetmemiştir.
- **Lee-Strazicich LST testi**, 2001 ve 2018 yıllarında (finansal kriz ve döviz şoku) iki ayrı yapısal kırılma belirlemiştir. Ancak burada da serinin durağanlaştığına dair güçlü bir kanıt bulunamamıştır.

Bu bulgular, Türkiye’de işsizlik şoklarının geçici olmaktan uzak olduğunu, yapısal reformlar ve uzun vadeli politikalarla çözümlenmedikçe etkilerinin kalıcı hale geldiğini ortaya koymaktadır.

4.2. Uzun Dönem İlişkiler: Johansen Eşbütünleşme Analizi

Johansen eşbütünleşme testleri, işsizlik oranı ile sanayi üretimi, enflasyon ve işgücüne katılım oranı arasında **anlamlı ve istikrarlı** bir uzun dönem ilişkisi bulunduğunu göstermektedir.

Bu eşbütünleşme ilişkisi, işsizlik oranındaki kalıcılığın tek başına rastlantısal ya da konjonktürel olmadığını, aksine üretim kapasitesi, fiyat istikrarı ve işgücüne katılım gibi makroekonomik temellere dayandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de işsizlik, yapısal nitelikli bir sorun olarak tanımlanmalıdır.

Tablo 4. Eşbütünleşme Testi Sonuçları (Johansen)

Test	Eşbütünleşme Vektörü Sayısı	Karar
Trace	1 ($p < 0.05$)	Uzun Dönem İlişki Var
Max-Eigenvalue	1 ($p < 0.05$)	Uzun Dönem İlişki Var

Bu sonuçlara göre işsizlik oranı ile sanayi üretimi, enflasyon ve işgücüne katılım oranı arasında **uzun dönemli bir eşbütünleşme** ilişkisi mevcuttur. Bu da işsizlikteki kalıcı sapmaların diğer makroekonomik değişkenlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

4.3. VECM Analizi ve Hata Düzeltme Mekanizması

VECM modeliyle yapılan analizde hata düzeltme terimi anlamlı ve negatiftir ($-0.21-0.21-0.21$, $p < 0.01$). Bu bulgu, sistemin uzun dönem dengesine dönüş eğiliminde olduğunu ancak bu dönüşün oldukça yavaş gerçekleştiğini göstermektedir. Yani, iş gücü piyasasında bir dengeye dönüş olsa da bu süreç sürüncemeli ve verimsizdir.

VECM kısa dönem katsayılarına göre:

- **Sanayi üretimindeki artış** işsizlik oranını düşürmektedir. Bu, klasik üretim-istihdam ilişkisini doğrulamakta ve üretim şoklarının istihdamı kısa vadede olumlu etkilediğini göstermektedir.
- **Enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki**, Phillips eğrisinin Türkiye için zayıf çalıştığını ortaya koymaktadır. Enflasyonist baskılar altında işsizlik oranı istenilen ölçüde gerilememektedir. Bu da Türkiye’de istikrarsız fiyat dinamiklerinin işgücü piyasasında iyileştirici bir etki yaratmadığını düşündürmektedir.

4.4. Yorumların Makroekonomik Yansımaları

Bu bulgular, Türkiye’de işsizliğin histeri özelliği taşıdığını; yani olumsuz şokların ardından işgücü piyasasının doğal seviyelere dönmekte başarısız olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun iktisadi anlamı:

- Türkiye’de işsizlik yalnızca ekonomik dalgalanmalara bağlı değil, aynı zamanda **kurumsal, yapısal ve eğitim sistemine bağlı nedenlerle kalıcılışmaktadır**.
- Kısa vadeli genişletici maliye politikaları ya da geçici teşvik paketleri, bu tür bir işsizlikle mücadelede **yetersiz** kalmaktadır.
- Uzun vadeli istihdam reformları, mesleki eğitim sisteminin güçlendirilmesi, işgücü piyasasında esneklik artırıcı yapısal politikalar elzemdir.
- Turizmde gençler ve kadınlar arasında işsizlik oranı daha yüksektir; bu nedenle, bu gruplara yönelik hedefli politikalar oluşturulması, işsizlikteki histeri etkisini azaltmada kritik öneme sahiptir.

5. SONUÇ ve TURİZMLE İLİŞKİLİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu çalışma, Türkiye’de işsizlik oranının uzun dönemli dinamiklerini inceleyerek işsizlikte histeri hipotezinin geçerliliğini 1988–2023 yılları arasındaki yıllık verilerle analiz etmiş ve turizmle ilişkili çözüm önerileri geliştirilmiştir. İşsizlik histerisi, ekonomik şokların işgücü piyasası üzerinde kalıcı etkiler yarattığı ve işsizlik oranının kendiliğinden eski denge seviyesine dönemmediği görüşüne dayanmaktadır. Bu kapsamda, işsizlik oranının durağanlık özellikleri ADF, PP ve KPSS testleriyle değerlendirilmiş; yapısal kırılmalar ise Zivot–Andrews ve Lee–Strazicich testleri ile araştırılmıştır.

Ampirik bulgular, işsizlik oranının düzey değerlerinde durağan olmadığını ve $I(1)$ süreci izlediğini göstermektedir. Hem klasik birim kök testleri hem de yapısal kırılmayı içeren testler, işsizlik serisinin kendiliğinden ortalamaya dönen bir süreçten ziyade, kalıcı şokların etkisi altında hareket ettiğini ortaya koymuştur. Zivot–Andrews testi, 2000 ve 2009 gibi kritik dönemlerde anlamlı kırılmalar tespit etmiş; Lee–Strazicich testi ise 2001 ve 2018 yıllarında çift kırılmaya işaret etmiştir. Ancak her iki test de yapısal kırılmaların varlığına rağmen, birim kök

hipotezini reddetmemiştir. Bu sonuç, işsizlik oranının geçmiş şokların etkisini uzun yıllar boyunca taşıdığını ve ekonomik dalgalanmaların kalıcı izler bıraktığını doğrulamaktadır.

Türkiye’de işsizlik şoklarının kalıcı olmasında, işgücü piyasasının katı yapısı, beceri uyumsuzlukları, kayıt dışılık, kurumsal esneklik eksikliği ve konjonktürel dalgalanmalara karşı yeterli tampon mekanizmalarının bulunmaması önemli rol oynamaktadır. Histeri etkisinin varlığı, toplam talep şokları, finansal kırılmalıklar, kur krizleri ve küresel şokların işsizlik üzerinde uzun dönemli etkiler yarattığını; işsizlik oranının kriz sonrası kalıcı olarak daha yüksek bir seviyeye taşındığını göstermektedir.

Bu bulgular politika yapımcılar açısından önemli sonuçlar içermektedir. Öncelikle, işsizliğin yapısal boyutu ağır bastığı için, konjonktürel istihdam politikalarının tek başına yeterli olmayacağı açıktır. İşgücü piyasasının esnekliğini artıran düzenlemeler, aktif işgücü programlarının etkin uygulanması, mesleki eğitim ve beceri uyumlaştırma politikalarının güçlendirilmesi, dijital dönüşüme uyum sağlayan yeni istihdam alanlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, genç ve kadın işsizliğinin yüksek seyretmesi, histeri etkisini daha da derinleştirdiği için bu gruplara yönelik hedefli politikalar oluşturulması gerekmektedir.

Bu nedenle, istihdamda kalıcılığın sağlanabilmesi için, sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda işgücü piyasasının yapısal dönüşümü de büyük önem taşır. Özellikle gençler ve kadınlar gibi kırılgan gruplar için aktif istihdam programlarının geliştirilmesi, girişimcilik desteklerinin artırılması ve bölgesel eşitsizlikleri azaltacak politikaların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, dijitalleşme ve yeşil ekonomi trendlerinin sunduğu yeni istihdam olanaklarına uyum sağlamak da uzun vadede işsizliğin kalıcılığını azaltmada etkili olacaktır.

Genel olarak sonuçlar, Türkiye’de işsizlik sorununun geçici değil, kalıcı ve yapısal nitelikte olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, makroekonomik istikrar politikalarının uzun vadeli istihdam stratejileriyle desteklenmesi, sürdürülebilir büyüme ile istihdam arasındaki bağlantının güçlendirilmesi ve işgücü piyasasının direncinin artırılması gerekmektedir. Çalışmanın bulguları, politika yapımcıların ekonomik şoklara karşı proaktif ve yapısal reform odaklı bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğine işaret etmektedir.

Politika Önerileri

Yapısal Reformlara Odaklanma: Histeri etkisiyle mücadele, yalnızca kısa vadeli müdahalelerle değil, işgücü piyasasının kurumsal yapısının güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu kapsamda öneriler:

- **Eğitim sisteminin işgücü piyasasıyla uyumlu hale getirilmesi:** Özellikle mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi, genç işsizliği azaltabilir.
- **Beceri uyumsuzluklarının giderilmesi:** Eğitim sisteminin işgücü piyasasıyla uyumlu hale getirilmesi, özellikle mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi genç işsizliğini azaltabilir.
- **Kadınların işgücüne katılımının artırılması:** Esnek çalışma modelleri, kreş desteği gibi politikalar ile kadınların istihdamı artırılmalıdır.
- **Kayıt dışılıkla etkin mücadele:** Vergi reformları ve sosyal güvenlik sisteminin sadeleştirilmesiyle kayıt dışı istihdam azaltılabilir.

Aktif İşgücü Piyasası Politikaları (AİPP): İşsizliği kalıcı olmaktan çıkarmak için bireylerin yeniden istihdama kazandırılmasına yönelik politikalar önemlidir:

- İş arama danışmanlığı ve bireysel kariyer rehberliği hizmetlerinin yaygınlaştırılması
- İşbaşı eğitim programlarının sektörel ihtiyaçlara göre düzenlenmesi
- Dezavantajlı gruplar için özel destek programlarının oluşturulması (gençler, kadınlar, uzun süreli işsizler)

Konjonktürel Politikaların Etkinleştirilmesi: Histeri etkisinin şoklar sonrası kalıcı hale gelmesini engellemek için şok anlarında zamanında ve hedefe yönelik müdahaleler gereklidir:

- Ekonomik daralma dönemlerinde hızlı ve hedeflenmiş kamu yatırımları
- KOBİ'lere yönelik geçici vergi kolaylıkları ve istihdam destek paketleri
- Merkez Bankası ve Maliye Politikası eşgüdümü ile güven artırıcı politika setleri

Veri ve Takip Sisteminin Güçlendirilmesi: İşgücü piyasasındaki değişimleri anlık takip edebilecek, ileri düzey göstergelere dayalı dinamik bir analiz yapısı inşa edilmelidir. Bu da daha doğru ve zamanında politika üretimini mümkün kılacaktır.

Turizmle İlişkili Çözüm Önerileri

Turizm Çeşitliliğini Artırmak

- Deniz-kum-güneş odaklı turizmin ötesine geçerek sağlık, kültür, kongre, gastronomi ve ekoturizm gibi alanlara odaklanmak ve yatırımları bu alanlara kaydırmak.
- Bölgesel turizm potansiyelini ortaya çıkarmak ve harekete geçirmek (Doğu Anadolu, Karadeniz gibi.)

Mevsimselliği Azaltmak

- Turizmi yılın 12 ayına yayacak uygulamalar yapmak ve bu doğrultuda politikalar geliştirmek.
- Bu sayede istihdamda yaşanan dalgalanmaları azaltmak ve işsizliğin histeri etkisini ortadan kaldırmak

İşgücü Eğitimi ve Sertifikasyon

- Turizm sektöründe nitelikli işgücü istihdam edebilmek amacıyla mesleki eğitim programları ve sertifikasyon sistemleri kurmak
- İşsizliğin yapısal boyutlarını en aza indirmek adına gençlere ve kadınlara yönelik eğitim teşvikleri vermek

Yerel İstihdam Teşvikleri

- Turizm yatırımlarında yerel istihdam zorunluluğu getirmek
- KOBİ'lere ve girişimcilere turizm odaklı destekler sağlamak

Dijitalleşme ve Tanıtım

- Türkiye'nin turizm markasını güçlendirmek için dijital pazarlama ve akıllı turizm uygulamalarına yatırım yapılmasını sağlamak
- Daha fazla turist çekerek istihdam talebini yükseltmek

Krizlere Karşı Dayanıklılık

- Pandemi, ekonomik şoklar gibi krizlere karşı turizm sektöründe esnek çalışma modelleri ve sosyal koruma mekanizmaları geliştirmek.

Bu yapılan öneriler, işsizliğin şoklara karşı kalıcı hale gelmesini önlemek için turizmi bir istihdam amortisörü olarak kullanmayı hedeflemektedir. Buna ek olarak, turizm sektöründe istihdamı artırmaya yönelik politikalarda sosyal diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi ve paydaşlar arası iş birliğinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, turizmde kadın ve genç istihdamını teşvik eden özel programlar geliştirilerek sektörde kapsayıcılığın ve çeşitliliğin sağlanması da uzun vadeli başarının anahtarı olacaktır.

Türkiye’de işsizliğin sadece konjonktürel nedenlerle değil, yapısal unsurlarla beslenen kalıcı bir sorun olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda izlenecek politikaların da kısa vadeli çözümlerin ötesine geçerek uzun soluklu reformları içermesi elzemdir. Bu yapısal ve kalıcı işsizlik sorununun turizm sektörüyle ilişkisi de dikkate değerdir. Türkiye’de turizm, mevsimsel ve dönemsel istihdam yaratma kapasitesiyle işgücü piyasasında önemli bir rol oynasa da, sektörün büyük ölçüde geçici ve kayıt dışı istihdama dayanması, işsizlik şoklarını absorbe etme kapasitesini sınırlamaktadır. Turizmin istihdam üzerindeki olumlu etkisinin sürdürülebilir ve kalıcı olabilmesi için, işgücü piyasasında esnekliği artıracak, beceri uyumsuzluklarını giderecek ve kayıt dışılığı azaltacak uzun vadeli yapısal reformlara ihtiyaç vardır.

İşgücü piyasasındaki katılıklar, kurumsal zayıflıklar ve beceri uyumsuzlukları giderilmedikçe, gerekli uzun dönemli yapısal reformlar yapılmadıkça, işsizlik oranı ekonominin doğal seviyesine dönmekte zorlanacaktır. Turizm sektörünün işgücü piyasasında etkin bir tampon rolü üstlenebilmesi ve işsizlikteki histeri etkisinin azaltılabilmesi için, uzun vadeli ve kapsayıcı yapısal reformların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu reformlar, hem turizmde hem de genel işgücü piyasasında istihdamın kalıcılığını ve kalitesini artıracaktır.

Bu çalışma, Türkiye’nin bu yapısal meydan okuma ile yüzleşmesi gerektiğini bilimsel bir perspektifle ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Arestis, P. & Mariscal, I. B. F. (2022). *Hysteresis in unemployment: Empirical evidence from Eurozone countries*. *Journal of Economic Studies*, 49(5), 887–905. <https://doi.org/10.1108/JES-06-2020-0282>
- Atgür, M. (2021). Türkiye’de doğal işsizlik oranı hipotezinin geçersizliği ve işsizlikte histeri hipotezinin geçerliliği (1988–2018). *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5), 1467–1481. <https://doi.org/10.18506/anemon.766558>
- Ball, L. (1999). *Aggregate demand and long-run unemployment*. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 189–251.
- Ball, L. (2009). *Hysteresis in unemployment: Old and new evidence* (NBER Working Paper No. 14818). <https://doi.org/10.3386/w14818>
- Blanchard, O. J. & Summers, L. H. (1986). Hysteresis and the European unemployment problem. *NBER Macroeconomics Annual*, 1, 15–78. <https://doi.org/10.3386/w1950>
- Camacho, M. (1997). Unemployment persistence in Spain: 1964–1995. *Applied Economics Letters*, 4(10), 645–649.
- Camarero, M. & Tamarit, C. (2004). Hysteresis vs natural rate of unemployment: Some European evidence. *Applied Economics Letters*, 11(4), 247–251. <https://doi.org/10.1080/1350485042000201653>
- Çat, S. & Kırca, M. (2024). Türkiye’de işsizlikte histeri etkisinin demografik gruplar bazında analizi: Fourier KPSS testi uygulaması. *Ekonomik Yaklaşım*. (Yayım aşamasında).
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427–431.
- Enders, W. (2015). *Applied econometric time series* (4th ed.). Wiley.
- Galí, J. (2011). The return of the wage Phillips curve. *Journal of the European Economic Association*, 9(3), 436–461.
- Güloğlu, B. & Altıntaş, H. (2006). Is the Turkish unemployment hysteretic? *Applied Economics Letters*, 13(14), 889–893. <https://doi.org/10.1080/13504850500425621>
- Jaeger, A. & Parkinson, M. (1994). Some evidence on hysteresis in unemployment rates. *European Economic Review*, 38(2), 329–342. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(94\)90094-9](https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)90094-9)
- Johansen, S. (1991). Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica*, 59(6), 1551–1580.
- Karagöl, E. & Korkmaz, T. (2017). Türkiye’de işsizlikte histeri hipotezi: Zivot–Andrews testi ile bir analiz. *Sosyoekonomi*, 25(33), 21–36. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.289891>
- Kocaaslan, O. K. (2021). Testing the hysteresis hypothesis in the Turkish labour market: Evidence from the rolling unit root approach. *Applied Economics Letters*, 28(9), 764–768. <https://doi.org/10.1080/13504851.2020.1781762>

- Laryea, S. A. (2004). Unemployment hysteresis in developed and developing countries: A comparative analysis. *Journal of Economic Studies*, 31(5), 428–442.
- Layard, R., Nickell, S. & Jackman, R. (1991). *Unemployment: Macroeconomic performance and the labour market*. Oxford University Press.
- Lee, J. & Strazicich, M. C. (2003). Minimum LM unit root test with two structural breaks. *Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082–1089.
- Mitchell, W. F. (1993). Testing for unit roots and persistence in OECD unemployment rates. *Applied Economics*, 25(12), 1489–1501.
- Nickell, S. (1997). Unemployment and labour market rigidities: Europe versus North America. *Journal of Economic Perspectives*, 11(3), 55–74. <https://doi.org/10.1257/jep.11.3.55>
- OECD. (2023). *OECD Economic Outlook: Statistics and Projections*. <https://stats.oecd.org>
- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346.
- Roed, K. (1997). Hysteresis in unemployment. *Journal of Economic Surveys*, 11(4), 389–418.
- Şahin, A. & Çalışkan, G. (2020). Türkiye’de işsizlikte histeri etkisi: Doğrusal olmayan birim kök testi. *Ekonomik Yaklaşım*, 31(117), 25–42. <https://doi.org/10.5455/ev.13412>
- TÜİK. (2024). *İşgücü istatistikleri (1988–2023)*. <https://data.tuik.gov.tr>
- Uysal, G. & Acar, S. (2020). Türkiye’de kadın ve genç işsizliğinde histeri etkisi. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1291–1318.
- Yalçınkaya, E. & Güngör, S. (2019). Türkiye’de işsizlik oranının durağanlık analizi: Yapısal kırılmalı birim kök testleri. *Maliye Finans Yazıları*, 113, 65–92.
- Yıldırım, H. & Yavuz, N. Ç. (2022). COVID-19 sonrası Türkiye’de işsizlikte histeri etkisi: Fourier KPSS testi ile analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 58–75. <https://doi.org/10.29106/fesa.1083481>
- Zivot, E. & Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251–270.

THE MEDIATING ROLE OF QUALITY LITERACY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPLOYEE-ORGANIZATION CONGRUENCE AND SUSTAINABLE PERFORMANCE WITHIN A HIMSS LEVEL 7 HEALTHCARE INSTITUTION

HIMSS SEVİYE 7 BİR SAĞLIK KURULUŞUNDA ÇALIŞAN-ÖRGÜT UYUMUNUN SÜRDÜRÜLEBİLİR PERFORMANSA ETKİSİNDE KALİTE OKURYAZARLIĞININ ARACI ROLÜ

Mehmet YORULMAZ¹, Şengül SAĞLAM², Ecem HORATA ÇEÇEN³ ve Sebahat ÖRNEK ÜNAL⁴

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.5281/zenodo.18095055

Gönderi Tarihi/Received
15/11/2025Kabul Tarihi/Accepted
05/12/2025Online Yayın Tarihi/Published
30/12/2025

Atıf/Cited in: Yorulmaz, M., Sağlam, Ş., Horata Çeçen, E. & Örnek Ünal, S. (2025), The mediating Role of Quality Literacy In The Relationship Between Employee-Organization Congruence and Sustainable Performance Within A Himss Level 7 Healthcare Institution, *Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)*, 3(2), 29-42.

ABSTRACT

By examining the impact of this effective employee-organization fit on sustainable performance, it is expected that the role of quality literacy as a mediator will continue. The cross-sectional study was conducted with 165 healthcare personnel working in a HIMSS Level 7 digital hospital. Data were collected using the "Person-Organization Fit Scale," the "Quality Literacy Scale," the "Sustainable Performance Scale," and a formula containing information on sociodemographic nutritional characteristics. The obtained data were analyzed using SPSS 27.0 and the Hayes 2025 plugin. Significant positive changes were found between employee-organization fit, sustainable performance, and quality literacy. Furthermore, according to the instrumentality analysis, the role of a certain level of quality literacy plays a role in the impact of sustainable performance on employee and organizational well-being. When the main study variables differed according to occupational and personal variables, a significant difference was observed only between the quality literacy measurement score and income level. Overall, the research results emphasize the expansion of considering digitalization, quality management, and human resources practices as sequential elements in the healthcare sector.

Keywords: Digital Hospital, Employee-Organizational, Quality Literacy, Sustainable Performance.

JEL Classification Codes: I18, M14, L15.

Öz

Bu çalışmada, çalışan-örgüt uyumunun sürdürülebilir performansa etkisi incelenerek, kalite okuryazarlığının aracı rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kesitsel türde tasarlanmış HIMSS Seviye 7 bir dijital hastanede görev yapan 165 sağlık çalışanı ile yürütülmüştür. Veriler 'Kişi-Örgüt Uyumu Ölçeği', 'Kalite Okuryazarlığı Ölçeği', 'Sürdürülebilir Performans Ölçeği' ve katılımcıların sosyo demografik özelliklerini içeren bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 27.0 programı ve Hayes 2025 eklentisi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışan-örgüt uyumu, sürdürülebilir performans ve kalite okuryazarlığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aracılık analizi sonuçlarına göre sürdürülebilir performansın çalışan-örgüt uyumuna etkisinde kalite okuryazarlığının kısmi düzeyde aracı rolünün olduğu görülmüştür. Çalışmanın ana değişkenlerinin mesleki ve kişisel değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirildiğinde sadece kalite okuryazarlığı ölçek puanı ile gelir düzeyi arasında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak, araştırma sonuçları sağlık sektöründe dijitalleşme, kalite yönetimi ve insan kaynakları uygulamalarının birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alınmasının önemini vurgulamaktadır.

¹ Assoc. Dr., Selçuk University, myorulmaz@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-6670-165X.

² PhD, Selçuk University, sengulsaglammm61@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-9150-3142.

³ Specialist Dr., İstanbul Medeniyet University Prof. Dr. Süleyman Yalçın City Hospital, ecemhorata@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-0472-5979.

⁴ Health Care Services Manager, Sinop Ayancık State Hospital, sebahathemsire@hotmail.com, Orcid No: 0009-0004-4704-9407.

Anahtar Kelimeler: Dijital Hastane, Kişi-Örgüt Uyumu, Kalite Okuryazarlığı, Sürdürülebilir Performans.

JEL Sınıflandırma Kodları: I18, M14, L15.

1. INTRODUCTION

HIMSS Level 7 healthcare organizations, recognized as pioneers of digitalization, distinguish themselves not only through advanced technological competencies but also through employee alignment and a strong culture of quality. Electronic medical records (EMRs) digitized versions of patient medical data are widely regarded as a fundamental component of a hospital or healthcare system's information infrastructure (Lugn, 2016). From the perspective of treatment efficiency, a digital hospital is defined as an institution that delivers patient-centered diagnostic and therapeutic services without the constraints of time and place (Kılıç, 2016).

The Healthcare Information and Management Systems Society (HIMSS), founded in 1961, plays a central role in shaping this transformation by promoting the effective use of information technologies in the delivery and improvement of healthcare services (HIMSS, 2021; Tekerek & Işık, 2025). To evaluate the stages of digitalization in hospitals, HIMSS Analytics its research division developed the Electronic Medical Record Adoption Model (EMRAM). First introduced in 2005 to monitor EMR implementation in U.S. hospitals, EMRAM is a specialized scoring system that categorizes an institution's EMR maturity across eight stages, ranging from a paper-based environment (Stage 0) to a fully digital environment (Stage 7) (Pettit, 2013). As of 2024, eight hospitals in Türkiye have successfully reached HIMSS Level 7 status (Republic of Türkiye Ministry of Health, 2024).

Digital transformation is increasingly recognized as the defining paradigm of the contemporary era and is regarded as a fundamental approach to conducting activities across diverse domains. Traditional practices, constrained by their inability to keep pace with the exponential growth of data and information, fall short in addressing the rapid advancements of today's world. This reality necessitates the adoption of modern mechanisms and strategies to effectively manage, regulate, and optimize the utilization of information (Al-Sawwat & Al-Harbi, 2022). Consequently, organizations are compelled to embrace digital transformation and engage in systematic planning to adapt to evolving demands. The accelerated growth of digital technologies and ongoing technological progress have also introduced profound changes in organizational management processes (Haq et al., 2024).

Sustaining employee performance has increasingly depended on the development of innovative applications and solutions, which enable individuals to enhance their efficiency and effectiveness (Alanizan, 2023). Moreover, the alignment of employees' personal values with organizational values fosters stronger organizational attachment and commitment. Accordingly, organizational success is closely linked to psychological factors such as employee-organization alignment and motivation, which are core dimensions of organizational behavior (Özişli, 2024). Within the healthcare sector owing to its service-intensive nature employee-organization alignment assumes particular significance and remains a critical determinant of institutional performance and sustainability.

The concept of sustainable performance is defined as the harmonious achievement of both financial and environmental objectives in carrying out core institutional operations that are essential for enhancing returns (Dey et al., 2022). Sustainable performance extends beyond individual benefits and plays a significant role in strengthening organizational competitiveness. In dynamic business environments, maintaining and enhancing employee motivation enables organizations to remain more flexible and resilient in the face of

uncertainties (Ercan et al., 2025). Employee performance constitutes one of the most critical components of organizational success. The level of performance required by an organization is, by definition, the performance of employees who can simultaneously fulfill the organization's fundamental objectives and contribute to building organizations capable of sustainable growth (Purnomo et al., 2020).

Quality literacy, within the framework of total quality management, constitutes a multidimensional construct that encompasses individuals' knowledge base regarding quality management, standards, and practices, as well as their capacity to effectively and efficiently deploy such knowledge (Ehlers, 2007). This notion extends beyond managerial boundaries to include individual dimensions, thereby permeating the entirety of organizational functioning (Viljoen & Van Waveren, 2008). In the healthcare context, quality literacy comprises healthcare professionals' levels of knowledge, skills, and awareness in critical domains such as quality management, quality standards, continuous improvement processes, patient safety, and cost-effectiveness, while also encompassing their motivational inclinations toward active engagement in these processes (Turan & Altıntaş, 2024).

The successful implementation of digital hospital processes transcends mere technological infrastructure investments; it necessitates the execution of robust change management strategies and the seamless adaptation of employees to transformative paradigms. Within this framework, investigating the role of variables such as person–organization fit and quality literacy in enhancing the sustainable performance of healthcare professionals emerges as both an academic imperative and a practical necessity. A close scrutiny of the extant literature reveals that research examining the potential mediating role of quality literacy in the relationship between person–organization fit and sustainable performance remains remarkably scarce. Accordingly, the primary aim of this study is to bridge this gap by furnishing original contributions that advance a holistic perspective on the interplay among digital transformation in healthcare, quality management, and human resource practices. In this context, the study aims not only to enrich the theoretical depth but also to make tangible contributions to the operational areas of healthcare institutions.

2. METHODS

The methodological framework of this study was designed to provide a comprehensive examination of healthcare professionals' levels of person–organization fit, quality literacy, and sustainable performance. The research was grounded in quantitative methods, employing descriptive statistics, correlation and regression analyses, as well as mediation tests to identify the relationships among variables. This design enabled the study both to empirically test propositions derived from the theoretical literature and to generate practice-oriented insights within the context of digital transformation in the healthcare sector.

2.1. Research Aim and Type

The primary aim of this study is to investigate the effect of person–organization fit on the sustainable performance of healthcare professionals and to assess the potential mediating role of quality literacy in this relationship. The research adopted a cross-sectional design.

2.2. Research Questions

The study sought to address the following research questions:

- What are the distribution levels of healthcare professionals' person–organization fit, sustainable performance, and quality literacy?
- Do healthcare professionals' person–organization fit, sustainable performance, and quality literacy levels differ significantly with respect to their professional and personal characteristics?
- Does person–organization fit exert a significant effect on sustainable performance?

2.3. Research Setting and Period

The study was conducted in a state hospital certified at HIMSS Stage 7, between June and August 2025.

2.4. Population and Sample

The study population consisted of 220 healthcare professionals employed in a state hospital located in the Black Sea region of Türkiye, holding the HIMSS Stage 7 digital hospital certification. A convenience sampling method was adopted. Sample size was determined based on the table developed by Yazıcıoğlu and Erdoğan (2004). Following the required calculations, the study was carried out with 165 healthcare professionals who volunteered to participate. Participation was entirely voluntary, and individuals not meeting the inclusion criteria were excluded from the study.

2.5. Data Collection Tools

Data were collected through face-to-face surveys. Three validated instruments were employed:

Person–Organization Fit Scale: Originally developed by Netemeyer et al. (1997) and adapted into Turkish by Turunç and Çelik (2012). The scale comprises four items rated on a five-point Likert scale (1 = Strongly disagree to 5 = Strongly agree). Cronbach's alpha coefficient was reported as 0.78. No reverse-coded items are included.

Sustainable Performance Scale: Developed by Ji et al. (2021) and validated in Turkish by Çilhoroz et al. (2023). The scale consists of 10 single-dimension items, rated on a five-point Likert scale (1 = Strongly disagree to 5 = Strongly agree). Cronbach's alpha coefficient was reported as 0.90. No reverse-coded items are included.

Quality Literacy Scale: Developed by Turan and Altıntaş (2024), this scale comprises 30 items grouped under four dimensions: (1) awareness of the meaning of quality, (2) attitudes toward the necessity of quality, (3) awareness of minimum quality standards in healthcare services, and (4) willingness to participate in quality management processes. Cronbach's alpha values for the sub-dimensions were 0.88, 0.93, 0.95, and 0.95, respectively, with the overall reliability coefficient reported as 0.96. Responses were rated on a five-point Likert scale. No reverse-coded items are included.

2.6. Data Analysis

All statistical analyses were conducted using SPSS version 27. Descriptive statistics (percentage, frequency, mean, and standard deviation) were used to analyze the demographic and professional characteristics of participants. The assumption of normality was tested using skewness and kurtosis values, which were found to lie within the ± 1.5 range, thus justifying the use of parametric tests.

Pearson correlation analysis was applied to examine the relationships among person–organization fit, quality literacy, and sustainable performance. Regression analysis was employed to test predictive effects, while mediation analyses were performed using Hayes’ (2025) Process Macro v.5 extension (Bozkurt, 2023).

Reliability analyses conducted in this study yielded Cronbach’s alpha coefficients of 0.92 for the Person–Organization Fit Scale, 0.97 for the Sustainable Performance Scale, and 0.96 for the Quality Literacy Scale. According to the literature, coefficients above 0.80 indicate high reliability (Özdamar, 2004), demonstrating that all three instruments employed in this study exhibit strong internal consistency.

2.7. Ethical Considerations

Ethical approval for the study and permission to administer the survey were obtained from the Selçuk University Non-Interventional Research Ethics Committee (Decision No. 2024/465, dated 24.04.2024).

2.8. Limitations

This study was conducted exclusively with healthcare professionals employed in a single public hospital certified at HIMSS Stage 7, which restricts the generalizability of the findings. Additionally, data were collected using self-report surveys, which may introduce bias arising from participants’ tendencies to perceive or report their competencies and behaviors differently from reality.

3. FINDINGS

The socio-demographic profile of the 165 healthcare workers who participated in the study is summarized below. This section provides an overview of the participants’ age distribution, gender composition, marital status, educational background, and income levels. Presenting these characteristics allows for a clearer understanding of the sample structure and offers important context for interpreting the subsequent results of the research.

Table 1. Demographic Characteristics

Variables	n	%
Age		
21-25 years	30	18.2
26-28 years	41	24.8
29-33 years	30	18.2
34-38 years	30	18.2
39-58 years	34	20.6
Gender		
Female	114	69.1
Male	51	30.9
Marital Status		
Married	91	55.2
Single	74	44.8
Education Level		
High School	33	20.0
Associate Degree	30	18.2
Bachelor’s Degree	102	61.8
Income Level		
Twice the minimum wage	116	70.3
Three times minimum wage or more	49	29.7
Total	165	100

The demographic analysis indicates that the participants are relatively young, with the majority concentrated in the 26–28 age group (24.8%), followed by the 21–25, 29–33, and 34–38 groups, each representing 18.2% of the sample. A smaller portion (20.6%) falls into the 39–58 age category. In terms of gender, the sample is predominantly female (69.1%), with males making up 30.9%. Regarding marital status, slightly more than half of the participants are married (55.2%), while 44.8% are single. Educational background shows that most participants hold a bachelor's degree (61.8%), followed by high school graduates (20.0%) and associate degree holders (18.2%). This suggests that the sample is relatively well-educated. Income levels reveal that the majority of respondents (70.3%) earn approximately twice the minimum wage, while a smaller proportion (29.7%) earn three times the minimum wage or more. Overall, the data suggest that the participants are primarily young, educated, and moderately earning individuals, with a female majority.

Table 2. Demographic Differences in Fit, Performance, and Literacy (N=165)

Variables	n	Employee– Organization Fit Mean (SD)	Sustainable Performance Mean (SD)	Quality Literacy Mean (SD)
Age				
21–25 years	30	3.70 (1.07)	4.10 (.629)	3.96 (.623)
26–28 years	41	3.63 (.966)	3.96 (.978)	4.02 (.629)
29–33 years	30	3.35 (1.08)	3.89 (1.03)	3.81 (.897)
34–38 years	30	3.62 (.571)	3.94 (.693)	3.75 (.608)
39–58 years	34	3.81 (.824)	4.27 (.633)	4.14 (.579)
Total	165	3.63 (.926)	4.03 (.822)	3.94 (.678)
		$F=1.084$; $p=0.36$	$F=1.20$; $p=0.31$	$F=1.763$; $p=0.13$
Gender				
Female	114	3.66 (.663)	4.10 (.760)	4.00 (.663)
Male	51	3.54 (.704)	3.88 (.937)	3.83 (.704)
		$t=0.767$; $p=0.44$	$t=1.602$; $p=0.11$	$t=1.479$; $p=0.14$
Education Level				
High School	33	3.55 (1.21)	3.98 (1.05)	3.85 (.766)
Associate Degree	30	3.47 (.711)	3.90 (.609)	3.91 (.586)
Bachelor's and Above	102	3.70 (.874)	4.09 (.528)	3.99 (.676)
Total	165	3.63 (.926)	4.03 (.568)	4.03 (.568)
		$F=0.852$; $p=0.42$	$F=0.697$; $p=0.50$	$F=0.697$; $p=0.50$
Marital Status				
Married	91	3.61 (.871)	4.05 (.855)	3.92 (.742)
Single	74	3.65 (.995)	4.01 (.785)	3.98 (.595)
		$t=0.294$; $p=0.76$	$t=-0.310$; $p=0.75$	$t=0.527$; $p=0.59$
Income Level				
Twice the minimum wage	116	3.61 (.845)	3.96 (.806)	3.85 (.669)
Three times minimum wage or more	49	3.66 (1.10)	4.21 (.841)	4.17 (.650)
		$t=-0.283$; $p=0.77$	$t=-1.812$; $p=0.072$	$t=-2.891$; $p=0.01$

Interpretation: Examination of Table 2 shows that there were no statistically significant differences in employee–organization fit, sustainable performance, or quality literacy mean scores across age, gender, education level, or marital status ($p>0.05$). However, while employee–organization fit and sustainable performance did not significantly differ across

income groups, a significant difference was observed in quality literacy scores. Specifically, participants earning three times the minimum wage or more had higher quality literacy scores compared to those earning twice the minimum wage ($p < 0.01$). These results suggest that income level may play a role in enhancing healthcare workers' quality literacy, whereas other demographic factors show limited influence.

Table 3. Correlations Among Employee-Organization Fit, Sustainable Performance, and Quality Literacy Scores

Scales	QL	EOF	SP
Quality Literacy (QL)	1	.57**	.73**
Employee–Organization Fit (EOF)		1	.61**
Sustainable Performance (SP)			1

** $p < .01$

Interpretation: As shown in Table 3, there is a moderate, positive, and statistically significant relationship between quality literacy and employee–organization fit ($r = .57$, $p < .01$). This indicates that as healthcare workers' knowledge and awareness of quality literacy increase, their alignment with organizational values and practices also improves. Moreover, a strong, positive, and significant correlation was found between quality literacy and sustainable performance ($r = .73$, $p < .01$). This suggests that institutions with employees who demonstrate higher levels of quality literacy tend to achieve more sustainable and effective performance outcomes. Finally, the relationship between employee–organization fit and sustainable performance was found to be moderate, positive, and significant ($r = .61$, $p < .01$). This implies that employees who are well integrated with their organizations contribute positively to institutional performance and sustainability.

Table 4. Multicollinearity Statistics of the Scales

Scales	VIF	Tolerance
Employee–Organization Fit	1.50	0.66
Quality Literacy	1.50	0.66

Interpretation: According to Table 4, the VIF values for Employee–Organization Fit and Quality Literacy are below the threshold of 10, indicating that there is no multicollinearity problem among the independent variables. Additionally, the fact that the VIF values are close to 1 suggests that there is no strong linear correlation between these variables, and each provides an independent contribution to the model.

Table 5. Predictors of Sustainable Performance

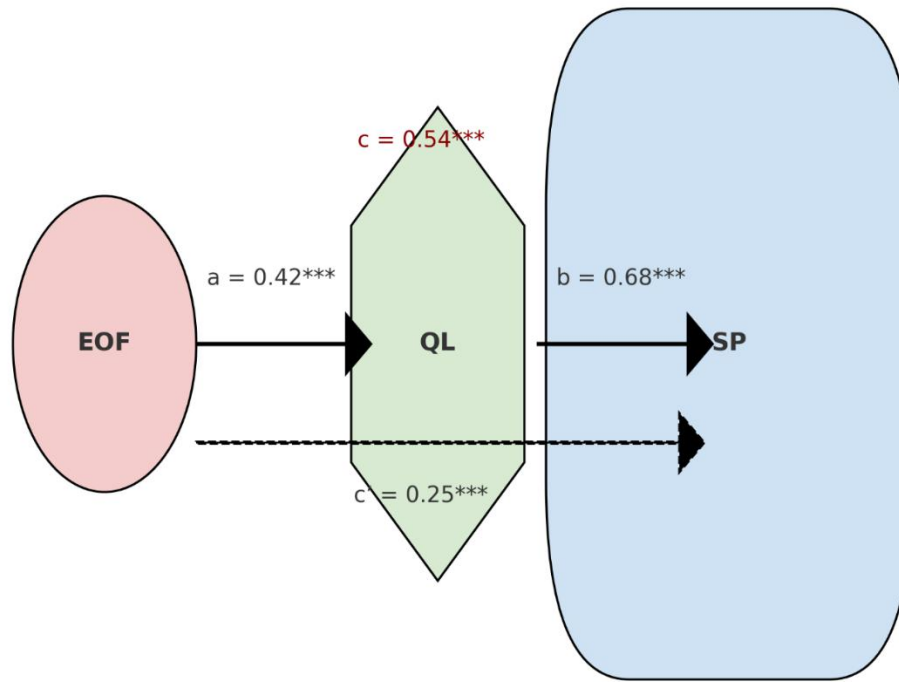
	B	Std. Error	Beta	t	p
Constant	0.414	0.247		1.674	0.046
Employee–Organization Fit	0.684	0.055	0.285	9.116	0.001
Quality Literacy	0.253	0.075	0.565	4.608	0.026

In the multiple regression model, sustainable performance was taken as the dependent variable, while employee–organization fit and quality literacy were entered as independent variables. The analysis showed that the overall model was statistically significant ($F(2, 162) = 114.878$, $p < 0.001$). Both predictors had a significant and positive effect on sustainable performance. Specifically, a one-unit increase in employee–organization fit predicted an average increase of 0.684 units in sustainable performance, while a one-unit increase in quality literacy predicted an average increase of 0.253 units.

$$\text{Sustainable Performance} = 0.414 + 0.684 \times \text{Employee-Organization Fit} + 0.253 \times \text{Quality Literacy}$$

These findings emphasize that, for institutions to achieve sustainable success, investment should be made in both employee–organization alignment and quality literacy awareness.

Figure 1. Mediation Role of Quality Literacy in the Relationship Between Employee-Organization Fit and Sustainable Performance

The mediation model illustrates the role of quality literacy in the relationship between employee–organization fit and sustainable performance, analyzed using Hayes’ (2025) Process Macro (Model 4). The mediation analysis examined the role of quality literacy (QL) in the relationship between employee–organization fit (EOF) and sustainable performance (SP) using Hayes’ (2025) Process Macro (Model 4). Results showed that EOF significantly predicted QL ($a = 0.42$, $p < .001$), and QL in turn significantly predicted SP ($b = 0.68$, $p < .001$). The direct effect of EOF on SP remained significant ($c' = 0.25$, $p < .001$), while the total effect was also strong ($c = 0.54$, $p < .001$). Bootstrap analysis confirmed a significant indirect effect ($B \approx 0.28$, 95% CI [.1566, .4710]), indicating that approximately 53.35% of the relationship between EOF and SP is mediated through QL. The overall model was statistically significant ($F(2,162) = 114.88$, $p < .001$) and explained 58.65% of the variance in sustainable performance. These findings demonstrate that QL plays a meaningful partial mediating role, highlighting that organizations seeking to enhance sustainable performance should invest not only in strengthening employee–organization alignment but also in promoting quality literacy to maximize long-term institutional outcomes.

4. DISCUSSION, CONCLUSION, AND FUTURE DIRECTIONS

This study primarily aimed to examine the direct effect of employee–organization fit (EOF) on sustainable performance (SP), and secondarily to investigate the mediating role of quality literacy (QL) in this relationship. Findings demonstrated that employee–organization fit, sustainable performance, and quality literacy scores did not significantly differ across

participants' age, gender, education level, or marital status. However, a significant difference was observed with respect to income level in terms of quality literacy, indicating that individuals with higher income displayed higher levels of quality literacy. While these findings diverge from some previous studies (e.g., Merecz-Kot & Andysz, 2017; Çolakoğlu et al., 2009) that reported demographic effects on organizational commitment and adaptation, they align with research suggesting that professional and contextual variables may be stronger determinants of quality perceptions (Özcan Çaklı, 2021). Correlation analysis revealed a moderate, positive, and significant relationship between quality literacy and employee–organization fit, as well as between employee–organization fit and sustainable performance. More importantly, a strong, positive, and significant relationship was found between quality literacy and sustainable performance, supporting prior studies that highlight the central role of quality-related competencies in organizational effectiveness (Erdem, 2022; Turali, 2021; Ablak, 2019; Kınış et al., 2024). Thus, the current study's results are largely consistent with the extant literature, confirming that employees' knowledge and awareness of quality practices enhance both individual alignment with the organization and institutional sustainability. The results of the multiple regression analysis indicated that both employee–organization fit, and quality literacy significantly predicted sustainable performance, with quality literacy emerging as the stronger predictor. This is consistent with earlier findings emphasizing the importance of human resource alignment and quality-oriented practices in fostering organizational outcomes (Kalkavan & Katrinli, 2014; Badrianto & Ekhsan, 2019; İdris, 2020; Çalık et al., 2023). Crucially, the mediation analysis using Hayes' (2025) Process Macro (Model 4) revealed that quality literacy partially mediates the relationship between employee–organization fit and sustainable performance. Specifically, the indirect pathway (EOF → QL → SP) was statistically significant, with bootstrap confidence intervals confirming that 53.35% of the effect of employee–organization fit on sustainable performance is transmitted through quality literacy. The overall model explained 58.65% of the variance in sustainable performance, underscoring its robustness. To the best of our knowledge, this is the first study to empirically examine the mediating role of quality literacy in this context, thereby contributing a novel perspective to the literature on organizational sustainability and workforce alignment. Despite these contributions, the study has several limitations. The gender distribution of the sample (69.1% female, 30.9% male) and the income imbalance (70.3% earning twice the minimum wage versus 29.7% earning three times or more) limit the generalizability of the findings. Furthermore, reliance on self-reported measures raises the possibility of social desirability bias, which may have influenced participants' responses. Future research should address these limitations by employing larger and more balanced samples, adopting longitudinal designs, and integrating objective performance indicators to validate self-report data.

In conclusion, the findings highlight that employee–organization fit directly enhances sustainable performance, but its effect is significantly strengthened through the mediating role of quality literacy. This indicates that organizations seeking sustainable success should not only prioritize structural and relational alignment but also systematically invest in quality literacy training, awareness programs, and quality management practices. Strengthening employees' capacity to understand, internalize, and apply quality principles fosters a workforce that is both aligned with organizational goals and equipped to drive sustainable outcomes. Moreover, given the limited number of studies addressing quality literacy as a mediator, future research exploring this relationship across different sectors and cultural contexts would provide valuable insights and significantly enrich academic literature.

Based on the results of this research, it is recommended that training programs that enhance quality literacy be expanded and practices that support employee-organizational harmony be strengthened to enhance sustainable performance in healthcare institutions. Developing more inclusive training programs, particularly for low-income employees, increasing employee participation in quality management processes, and fostering interdepartmental collaboration can positively impact organizational efficiency. Future research using larger, more balanced samples, examining whether quality literacy has similar effects across different sectors, and incorporating objective performance indicators into research models will further contribute to the literature.

YAZARLARIN BEYANI / DECLARATION OF THE AUTHORS

Declaration of Contribution Rate: Author 1's contribution to the article is 40%, Author 2's contribution to the article is 30%, Author 3's contribution to the article is 15%, and Author 4's contribution to the article is 15%.

REFERENCES

- Ablak, K. (2019). Toplam kalite yönetimi yaklaşımının insan kaynakları yönetiminde iş tatminine etkisi: Akredite sağlık kuruluşlarına yönelik bir araştırma [Doktorate thesis]. Üsküdar University, Türkiye, İstanbul.
- Al-Sawat, M. & Al-Harbi, Y. (2022). The impact of digital transformation on the efficiency of academic performance. *Arab Journal for Scientific Publishing*, 647-686.
- Alanizan S. (2023). How does employee satisfaction and motivation affect productivity? *Int J Bus Manag*. 18(2). doi:10.5539/ijbm.v18n2p55
- Badrianto, Y., & Ekhsan, M. (2019). Effect of work environment and job satisfaction on employee performance in PT. Nesinak Industries. *Journal of Business, Management, and Accounting*, 2(1), 85-91.
- Bozkurt, S. (2023). *Process makro ile aracılık, düzenleyicilik ve durumsal aracılık etki analizleri: SPSS uygulamalı*. Ekin Basım Yayın.
- Çalık, A., Anggara, F. S. A., Abu-Dabbour, Z. & Yıldiran, C. (2023). The mediating role of job satisfaction in the impact of happiness at work on employee performance. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 165-182.
- Çilhoroz, Y., Topaktaş, G. & Işık, O. (2023). Çalışanın sürdürülebilir performansı (ÇSP) ölçeği: Türkçe geçerlik-güvenirlilik çalışması. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 80(1), 89-100. <https://doi.org/10.5505/TurkHijyen.2023.00243>
- Çolakoğlu, Ü., Ayyıldız, T., & Cengiz, S. (2009). Çalışanların demografik özelliklerine göre örgütsel bağlılık boyutlarında algılama farklılıkları: Kuşadası'ndaki beş yıldızlı konaklama işletmeleri örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 77-89.
- Dey, M., Bhattacharjee, S., Mahmood, M., Uddin, M. A. & Biswas, S. R. (2022). Ethical leadership for better sustainable performance: Role of employee values, behavior and ethical climate. *Journal of Cleaner Production*, 337, 130527. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130527>
- Ehlers, U. D. (2007). Quality literacy - Competencies for quality development in education and e- learning. *Educational Technology & Society*, 10(2), 96-108.
- Ercan, S., Yıldiran, C., & Fidan, Y. (2025). Sürdürülebilir performans için iş tatmini ile iş bağlılığının önemi: Sağlık sektörü üzerine bir uygulama. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 9(1), 211-228. <https://doi.org/10.29216/ueip.1608250>
- Erdem, F. (2022). Sağlık çalışanlarında kalite algısı: İki devlet hastanesi karşılaştırma örneği [Master's thesis] İstanbul Maltepe University, Türkiye, İstanbul.
- Haq, H. H., Arifeny, F. N., Astuti, S. D., & Febriana, A. (2024). Digital transformation improves employee performance through innovation and organizational learning. *International Conference on Green Technology, Agricultural, & Socio-Economics*. 1, 107-115.
- HIMSS. (2021). HIMSS hakkında. <https://himsseurasia.com/tr/himss-hakkinda/>
- İdris, I., Adi, K. R., Soetjipto, B. E. & Supriyanto, A. S. (2020). The mediating role of job satisfaction on compensation, work environment, and employee performance: Evidence from Indonesia. *Entrepreneurship and Sustainability*, 8(2), 735-750. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.2\(44\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.2(44))

- Ji, T., de Jonge, J., Peeters, M. C. & Taris, T. W. (2021). Employee sustainable performance (e-super): theoretical conceptualization, scale development, and psychometric properties. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), 10497. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910497>
- Kalkavan, S. & Katrinli, A. (2014). The Effects of managerial coaching behaviors on the employees' perception of job satisfaction, organisational commitment, and job performance: Case study on insurance industry in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 150, 1137-1147. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.129>.
- Kılıç, T. (2016). Digital hospital; An example of best practice. *International Journal Service Research Policy*, 1, 52-58. <https://doi.org/10.23884/ijhsrp.2016.1.2.04>
- Kınış, Z., Denizli, F. & Hızaler, E. (2024). Evaluation of health quality literacy levels of healthcare workers: The case of Kayseri. *Scientific Journal of Innovation and Social Sciences Research*. 4(2), 117-129.
- Lugn, N. E. (2016). Connecting for health: Global vision, local insight. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 12(3), 161-162. <https://doi.org/10.1258/135763306776738585>.
- Merecz-Kot, D., & Andysz, A. (2017). Socio-demographic predictors of person-organization fit. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, 30(1). 133-149. <https://doi.org/10.13075/ijomeh.1896.00797>
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., MacKee, D. O., & MacMurrian, R. (1997). An investigation into the antecedents of organizational citizenship behaviors in a personal selling context. *Journal of Marketing*, 61, 85-98.
- Özcan Çaklı, İ. (2021). Sağlık sektöründe toplam kalite yönetimi Donabedian kalite özellikleri ve sağlık çalışanlarının hizmet kalitesi üzerine etkisi [Master's thesis]. İstanbul Esenyut University. Türkiye, İstanbul.
- Özdamar, K. (2004). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi. Kaan Kitabevi.
- Özişli, Ö. (2024). Birey örgüt uyumunun iş tatmini ve iş performansı üzerine aracılık etkisi: Sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 98, 196-207. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1433033>
- Pettit, L. (2013). Understanding EMRAM and how it can be used by policy-makers, hospital CIOs and their IT teams. *World Hospitals and Health Services: The Official Journal of the International Hospital Federation*, 49(3), 7-9.
- Purnomo, B. R., Eliyana, A. & Pramesti, E. D. (2020). The effect of leadership style, organizational culture and job satisfaction on employee performance with organizational commitment as the intervening variable. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11(10), 446-458.
- T. C. Sağlık Bakanlığı (2024). EMRAM Seviye 7. <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr>
- Tekerek, B., & Işık, O. (2025). Exploring the digitalization of hospitals upon the EMRAM model: The case of Türkiye. *İşletme Bilimi Dergisi*, 13(1), 20-27. <https://doi.org/10.22139/jobs.1593092>.
- Turali, Y. (2021). Bir özel hastanede çalışan hemşirelerin kalite yönetimi konusundaki bilgi tutum ve davranışları [Master thesis]. İstanbul Medipol University, Türkiye, İstanbul.

- Turan, A., & Altıntaş, M. (2024). Sağlık çalışanlarında kalite okuryazarlığı: Bir ölçek geliştirme ve alan çalışması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 27(1), 121-138. <https://doi.org/10.61859/hacettepesid.1356362>
- Turunç, Ö., & Çelik, M. (2012). İş tatmini-kışı-örgüt uyumu ve amire güven-kışı-örgüt uyumu ilişkisinde dağılım adaletinin düzenleyici rolü. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(2), 57-78. <http://doi.org/10.4026/1303-2860.2012.0199.x>
- Viljoen, S., & Van Waveren, C. C. (2008). An improved model for quantifying an organisational quality culture. In *PICMET '08 – 2008 Portland International Conference on Management of Engineering & Technology* (pp. 1781-1789). <https://doi.org/10.1109/PICMET.2008.4599797>
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Detay Publishing.

ÇERÇEVE ÖYKÜ YÖNTEMİNİN KURGUSAL HİKÂYELERDE İNANDIRICILIĞA ETKİSİ

THE EFFECT OF THE FRAME STORY TECHNIQUE ON CREDIBILITY IN FICTIONAL NARRATIVES

Kadri Görkem AKA¹

DOI:10.5281/zenodo.18095151

Gönderi Tarihi/Received
14/11/2025Kabul Tarihi/Accepted
09/12/2025Online Yayın Tarihi/Published
30/12/2025Atıf/Cited in: Aka, K. G., (2025), Çerçeve Öykü Yönteminin Kurgusal Hikâyelerde İnandırıcılığa Etkisi, *Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)*, 3(2), 43-51.

ÖZ

Çerçeve öykü, içinde yer alan daha öncelikli bir (ya da daha fazla) hikâyeyi sunmak amacıyla kurgulanmış bir anlatıdır. Derinlikli anlatılar kurgulamak için bir yöntem olmanın ötesinde, kurgusal bir eserin, okuyucusuyla arasında oluşması gereken güven/inanç ilişkisinin kurulmasını kolaylaştırmak adına yazarların kullanabileceği etkili bir araçtır. Bu hassas ilişkinin oluşması, okuyucunun bir metnin tasvir ettiği kurgusal gerçekliği, eserin kurgusallığını göz ardı ederek deneyimleyebilmesi için elzemdir. Bu iç içe hikâye tekniğine has, gerçek ve kurgu arasındaki duvarı saydamlastırmak için kullanılabilecek anlatı dinamikleri şu şekilde listelenebilir: Okuyucunun, hikâyenin kendisine ulaştırılmasında kullanılan mecraayı göz ardı etmesine yardımcı olabilmesi. Anlatıcı karaktere, okuyucu haricinde hitap edebileceği başka bir (kurgusal) muhatap sağlanabilmesi. Kullanılan mecranın kendine has özellikleri sebebiyle hikâyenin anlatımında ortaya çıkabilecek teknik kesintilere kurgu kapsamında kılıflar uydurulabilmesi. Hikâye içindeki karakterlerden birinin hikâyenin anlatıcısı olarak öne sürülmesiyle yazarın, kendisiyle hikâye arasına mesafe koyabilmesi. Hikâyeyi anlatan kaynağın güvenilirliğinin, hikâye esnasında vurgulanmasıyla hikâyenin inandırıcılığının artırılması. Ayrıca, bir çerçeve öykü, çerçeve ve çerçevelenmiş hikâyeler arasındaki paralellikler marifetiyle, okuyucuya hikâye ve anlatıcısı hakkında daha derin bir kavrayış imkânı sağlayabilmektedir. Bu çalışma, bahsi geçen anlatı dinamiklerini, seçili örnekler ekseninde değerlendirerek, çerçeve öykü yönteminin anlatısının inandırıcılığı üzerindeki etkisini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Çerçeve Öykü, Çerçeve Anlatı, Hikâye Anlatıcılığı, Anlatı Bilimi, Kurgu**JEL Sınıflandırma Kodları:**Z11, Y20, Y9

ABSTRACT

A frame story is a narrative constructed with the purpose of presenting a more emphasized story (or stories) embedded in it. Not only a technique for elevated storytelling, a frame story can also function as an effective tool for authors, helping form the sensitive relationship of trust/belief that must be established between a fictional text and its audience so that the presented fictional reality can be experienced through a willing suspension of disbelief. Narrative dynamics unique to this storytelling technique that can help in blurring the line between real and fiction can be listed as follows: Helping the audience overlook the medium. Giving the narrator character a different (fictional) subject to address to instead of the audience. Providing in-fiction explanations for interruptions in the storytelling experience necessitated by peculiarities of the medium. Helping authors distance themselves from the story by establishing an in-story storyteller. Increasing the believability of the story through establishing the trustworthiness of the source within the narrative. In addition, a frame story can provide a more fulfilling depth in understanding the narrative through how the frame and the framed stories relate to each other. This work examines these narrative dynamics in detail through selected examples to showcase the effect of a frame story on the credibility of its narrative.

Keywords: Frame Story, Frame Narrative, Storytelling, Narratology, Fiction**JEL Classification Codes:**Z11, Y20, Y9¹ Dr. Öğr. Görevlisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, kadrigaka8@gmail.com, Orcid No. 0000-0003-2244-4668

1. GİRİŞ

Hikâye anlatma sanatı, anlatılan hikâyelerin etkileyiciliğini ve inandırıcılığını sağlayabilmek amacıyla geliştirilmiş sayısız yöntem ve gelenek içermektedir. Bu anlatısal araçlar, anlatımında kullandıkları hikâyeleri zenginleştirirken ayrıca yazarlara, okuyuculara (ya da mecraya bağlı olarak seyircilere, dinleyicilere, oyunculara, vs.) hikâye ile sağlam bir bağlantı kurabilecekleri farklı anlatılar sunabilmenin imkânlarını sağlarlar. Bu araçlardan kökleri çok eski geleneklere dayanan ve kullanıldığında ilginç, derinlikli anlatılar ortaya çıkmasına imkân verebilen bir tanesi çerçeve öykü yöntemidir. Temel prensibinde çerçeve öykü; içinde yer alan farklı bir (ya da birden çok) öykünün çevresinde kurulu bir anlatıdır (Malewitz, 2020). Bu çerçeve anlatı, kendi başına da özgün ve ilginç bir hikâye olabilse de asıl olarak içinde yer alan, çerçevelediği hikâye veya hikâyeleri sunmak amacıyla kurgulanmıştır (Siddiqui & Srivastava, 2018).

Hikâye içinde hikâye(ler) şeklindeki yapısıyla katman katman derinleşen hikâyeyi anlamlandırmaya çalışan okuyucuya ayrı bir edebi haz sunan bu yöntem, yazarlar tarafından da okuyucu ve metin, gerçek ve kurgu arasındaki duvarları saydamlaştırmak, belirsizleştirmek için kullanılabilmektedir. Okuyucuların, kurgusal bir eserdeki, eserin onlara iletmek istediği heyecan, korku, gerilim gibi duyguları deneyimleyebilmek için eserin kurgusal olduğunu göz ardı edebilmeleri gerekmektedir. Holland'a göre (2008) hikâyelerde kurgusal karakterlerin başına gelen kurgusal olaylara gerçek duygusal tepkiler verebilmemizin sebebi de budur. Bu olgunun gerçekleşebilmesinde ise eserlerin sürükleyicilik, tutarlılık ve derinlik açısından okuyucuyu kurgunun içine çekebilmesi ve hikâyenin algılanan "gerçekliğinden" şüphe ettirmemesi elzemdir. Bu açıdan çerçeve öykülerde inandırıcılığı sağlamanın, okuyucunun kurgusal gerçekliğine inandırılması gereken hikâye sayısının artışı sebebiyle daha zor olabileceği düşünülebilecek olsa da çerçeve öykü yöntemi kendine has bazı özellikleriyle yazarların elini bu konuda kuvvetlendirebilmektedir.

2. KURGUNUN GERÇEKLİĞİNE İNANMAK

Okuyucuların, okudukları kurgusal hikâyeleri, hikâyede geçen olayların gerçek olduğu, olabileceği illüzyonu ile okuması ve bu şekilde okuyucu ve metin arasında kurulan güven/inanç ilişkisinin anlatı teorisinde kavramlaştırılması, romantik akımın en başarılı edebi sanatçı ve teorisyenlerinden olan Samuel T. Coleridge'in *Biographia Literaria* eseriyle gerçekleşmiştir. Kurgusal eserlerinde doğaüstü olaylara yer veren Coleridge; yazar, okuyucuda karşılık bulacak bir ilgi ve inandırıcılık yaratabildiği takdirde, eserdeki doğaüstü elementlerin sorgulanmadan kabul göreceğini detaylı şekilde kuramsallaştırmıştır (Coleridge, 1817). Coleridge'in "Willing Suspension of Disbelief" olarak adlandırarak ortaya sürdüğü bu kavram ve içerdiği dinamikler zaman içinde anlatı teorisinin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Tüm kurgusal eserlerin bir dinamiği olarak kabul görmüştür. Eserin tasvir ettiği gerçekliğin ontolojik kurallarındaki istikrarın; başka bir deyişle, belli bir eserin içinde var olduğu (kurgusal) gerçeklikte neyin mümkün olup, neyin olmadığındaki tutarlılığın eserin inandırıcılığına etkisi ortaya konmuştur (Tolkien, 1947).

J.R.R. Tolkien'in Orta Dünya mitolojisi, George Lucas'ın başlattığı ve artık bir transmedya olgusu haline gelmiş STAR WARS evreni ya da Frank Herbert'in *Dune* serisi gibi mümkünlik ve imkânsızlıkların, bildiğimiz ve alıştığımız gerçek hayatınkilerden çok farklı olarak karşımıza çıktığı kurgusal gerçekliklerin okuyucuda karşılık bulabilmesinin en önemli sebeplerinden biri bu şekilde gösterilebilir. Ayrıca bu gerçekliklerde geçen yeni hikâyelerin de okuyucular tarafından, aynı "evrende" geçen daha önceki hikâyelerde ortaya konmuş ve oturmuş

gerçeklik kurallarının referansında değerlendirilmesi de bu aynı olgunun bir sonucudur.

Okuyucunun, kurgunun sunduğu gerçekliğe inanabilmek için göz ardı etmesi gereken tek şey karşısındaki metnin kurgusal bir eser olduğu gerçeği de değildir. Hikâyelerin anlatıldığı mecraların yapıları gereği, hikâyenin anlatıcısı ve tecrübe edeni arasında her zaman bir aracı bulunmaktadır. Bir roman için bu, yazar ve okuyucu arasındaki bağlantıyı sağlayan kitaptır. Bir film için ise yönetmen ve senarist ile izleyici arasındaki köprüyü kuran sinema perdesidir. Greg Martin (2009) mecranın göz ardı edilebilmesinin, kurgunun gerçekliğine inanabilmekteki önem ve gerekliliğinin altını çizerek, bir sinema veya tiyatro izleyicisinin, karanlık bir odada, bir sahne veya perde önünde oturmakta olduğu ve olayların o sahne veya perde üzerinde gerçekleşmekte olduğu bilgisini bastırabilmesinin, kendisini hikâyenin içinde hissedebilmesinin tek yolu olduğunu iddia eder.

Eser ve muhatabı (okuyucu, izleyici, vs.) arasında kurulması son derece önemli olan bu inanç ilişkisinin hassaslığı ve narinliği konusunda ise edebiyat ve anlatı teorisi hemfikir bulunmaktadır. Eserdeki en ufak bir tutarsızlığın, çelişkinin ya da aracı mecranın eser ve muhatabı arasında oluşturabileceği bir kopukluğun bu hassas dengeyi bozabileceği ve okuyucunun, eserin algılanan gerçekliğinden şüphe etmesine, dolayısıyla da büyüünün bozulmasına sebep olacağı ortaya konmuştur (Aka, 2021; Holland, 2008; Martin, 2009; Tolkien, 1947).

Çerçeve öykü yönteminin, kurgusal bir eserin gerçekliğine duyulması gereken inancı, okuyucuya aktarabilmekteki en büyük getirilerinden bazıları, okuyucunun kurgunun gerçekliğine inanabilmek için bastırması gereken şüpheleri bastırabilmesine, sahip olduğu çeşitli dinamikler vasıtasıyla aracı olabilmesidir.

3. ARACIYI GÖRÜNMEZ KILMAK

Çerçeve öykü yönteminin, hikâye ve muhatabı arasındaki mecrayı (mümkün olduğunca) görünmez kılarak, daha sürükleyici bir tecrübe oluşturmadaki etkisine iyi bir örnek olarak 2003 tarihli, Ubisoft tarafından geliştirilmiş ve yayınlanmış olan "Prince of Persia: Sands of Time" oyunu gösterilebilir. Bilgisayar oyunları, günümüzde, interaktif bir hikâye anlatıcılığı mecrası olarak yerini sağlamlaştırmaktadır. Oyun dinamiklerinin ötesinde, hikâye anlatma niyeti de taşıyan bilgisayar oyunlarının, çeşitli edebi teknikleri, kendi mecralarında kullanmak üzere uyarlaması sık karşılaşılan bir durumdur. İlk oyunu 1989 yılında piyasaya çıkmış olan ve günümüzde de beğeni toplayan bir seri olarak devam eden Prince of Persia oyunları, isimsiz olarak kalan bir prensin (zaman zaman değişiklik gösteren) hikayesi üzerine kuruludur.

Sands of Time'in, protagonist Prens'in ağzından dinlediğimiz hikâyesinde; Prens'in babası, yakınlarındaki bir mihraceye (hükümdara) hizmet etmekte olan hain bir vezir tarafından, mihracenin topraklarını işgal etmeleri gerektiğine inandırılarak kandırılır ve savaşa sürüklenir. Prens'in de yer aldığı savaş sırasında, tüm bu olayların, hain vezirin, mihracenin ülkesinde bulunan ve zamanı kontrol etme gücüne sahip olan "zamanın kumu" adlı sihirli gücü ele geçirmek için tertiplendiği bir dümen olduğu ve kullanıldıkları ortaya çıkar. Prens durumu idrak ettiğinde çok geçirir ve sihirli kumun gücü serbest kalmıştır. Hatalarını düzeltmek isteyen Prens, bu sırada mihracenin kızı Farah ile tanışır ve ikili oyunun macerası boyunca hem kumları tekrar kontrol altına almak, hem de hain vezirin planını durdurmak için mücadele ederken âşık olurlar. Yaşadıkları türlü zorlukların sonunda Farah, sihirli kumu tekrar zapt etmeye çalışırken kendini feda ederek ölür. Kaybettiği aşkının acısı ve hain vezirin karanlık emellerinin ağırlığı altında Prens beklenmedik bir seçim yapar ve sihirli kumu, zamanı, işgalden öncesine döndürmek için kullanır.

Sands of Time'in çerçeve öykü yapısı bu noktada kendisini tam olarak gösterir. Zira zamanı oyunda o noktaya kadar yaşanan olaylardan öncesine döndüren Prens, gerçekleşmek üzere olan tehlikeler hakkında uyarıda bulunmak için Farah'ı bulur ve zaman geri alındığı için onu tanımayan ve hatırlamayan Farah'a tüm olanları anlatması ve onu inandırması gerekmektedir. Prens'in ağzından dinlediğimiz hikâyeyi aslında Prens'in bize (oyuncuya) değil de, Farah'a anlatmakta olduğu anlaşılır. Hikâye içinde hikâye yapısı böylece açığa çıkar. Prens'in mazisi, Farah ile ilişkisi ve onu henüz yaşanmamış ama önüne geçilmezse yaşanacak olaylara inandırmaya çalışması çerçeve öykü, oyunda şu ana kadar yani Prens'in zamanı geri almasıyla silinmiş macera ise çerçevelenmiş öyküdür.

Mahajan (2022), iki temel çerçeve öykü çeşidinden bahseder. Bunlar; döngüsel veya tekli çerçeve hikâyelerdir. Döngüsel yöntemde; çerçeve öykü kurulumu, ardından içinde bir ya da birden çok karakter farklı öyküler anlatırlar. Meşhur "Binbir Gece Masalları" ve dolayısıyla Şehrazad'ın birbiri ardına sıralayarak anlattığı hikâyeler bunun ideal örneği olarak gösterilebilir. Tekli çerçevede ise tek bir anlatıcı tarafından anlatılan müstakil bir hikâye mevcuttur ve Sands of Time buna uygun bir anlatı olarak gösterilebilir. Çerçeve öykü tekniğinin Sands of Time'da kullanılmasının hikâyenin inandırıcılığına ve sürükleyiciliğine olumlu etkileri birkaç farklı şekilde gösterilebilir. Bunların ilki, Prens'in hikâyeyi anlatmadaki muhatabını oyuncu değil de Farah olarak yeniden konumlandırmakla, hikâyenin, bir anlatıcı kullanarak yıktığı dördüncü duvarı tamir ederek yerine koymasındır. Bir hikâyeyi, okuyucuya ya da izleyiciye anlatmakta olan bir anlatıcının varlığı, bir okuyucu ya da izleyici olduğunu ve dolayısıyla eserin kurgusal olduğunu kabul etmektir. Fakat Farah'ın, hikâyenin dinleyicisi olarak oyuncunun yerini alışı sadece anlatısal değil, ontolojik de bir denge değişimine sebep olur ve Prens'in hikâyenin dışındaki, hikâyenin kurgusal gerçekliğinin ötesindeki tüm aktörlerle bağını keser. Bu vasıta ile Sands of Time, kendisini oyuncuya hikâye anlatan bir bilgisayar oyunu olmaktan öteye taşıyarak, oyuncuyu; hayatının en kritik anlarından birinde, kendisi için belki de en önemli kişiye, muazzam bir hikâye anlatmakta olan Prens'in bu performansına bir "tanık" olarak yeniden konumlandırır. Oyunu, yani aracıyı, aradan çıkartır.

Bunun ötesinde, Sands of Time'a özel, ancak çerçeve öykü yapısının mümkün kıldığı bazı tasarım ve hikâye elementleri de oyunun hikâyesinin sürükleyiciliğini arttırmaktadır. Bunların en bariz ve özgünü oyunun kesintiye uğradığı noktalarda ortaya çıkar. Örneğin oyuncu, oyunun ilerleyişinin rutin parçaları olan bir savaş ya da akrobasi sahnesinde başarılı olamaz ve Prens'in ölümüne sebep olursa, diğer tüm oyunlarda olduğu gibi bir "Game Over" sahnesiyle karşılaşır. Oyuncu, böyle durumlarda kaldığı yerden oyuna devam etmek için bir önceki kayıt noktasından yeniden başlıyor olsa da, bu zaruri oyun mekaniğinin, hikâye anlatımının sürükleyiciliğine zarar verdiği tartışılabilir. Hikâye anlatma niyeti olan oyunlarda, hikâye anlatımı ve oyun mekaniğini dengeleyebilmek her zaman bir mücadele ve tutturması zor bir denge olmuştur. Kayıt ya da başarısızlık gibi durumlarda karşılaşılan ara ekranların, hikâye anlatımının sürükleyiciliğini olumsuz etkilemeyecek bir şekilde yerleştirilebilmesi kolay bir iş değildir. Bu makalenin daha önce değindiği üzere, tutarsızlık ya da mecra ya bağlı kesintiler gibi durumların, hikâye ve tecrübe edeni arasında oluşması amaçlanan o nadide bağı bozarak hikâyenin gerçekliğinin illüzyonunu sekteye uğratması istenmeyen bir durumdur. Fakat bilgisayar oyunlarında mecra'nın teknik yapısına ve oyun dinamiklerine bağlı olarak bazı söz konusu kesintiler olması kaçınılmazdır.

Lakin Sands of Time, bu zaruri kesintileri de çerçeve öykü yapısının nimetlerinden faydalanarak hikâyeye dâhil etmekte ve bu şekilde hikâye ve muhatabı arasında oluşabilecek kopukluğu asgari düzeye indirmektedir. Örneğin oyuncu bir dövüşte başarısız olup, Prens'in

ölümüne sebep olduğunda karşılaşılan ekranda Prens'in sesi araya girmekte ve "Hayır, hayır, öyle olmadı. Dur sana doğrusunu anlatayım..." benzeri repliklerle oyuncunun, sekansı tekrarlayışını hikâyenin bir parçası olarak konumlandırmaktadır. Böylece hem oyunun zaruri mekaniklerinden kaynaklanan kesintiler için hikâyenin gerçekliğinden taviz vermeyen bir kılıf uydurulmakta, hem de anlatının Prens'in Farah'a anlattığı hikâye olarak tekrar altı çizilmektedir. Aynı şekilde, oyuncu o oturuşta yeterince oynadığına karar verip, çıkış ekranına girdiğinde yine Prens'in sesi duyulmakta ve Farah'a hitap eden "Hikâyemi bitirmeyeyim mi?" ya da "Neyse biraz ara verelim, sonra hikâyeye devam ederim" benzeri replikler duyulmaktadır. Oyun, oyundan çıkıp, gerçek dünyaya dönecek oyuncuya bile, bu çıkışını, oyunun geçekliğinden taviz vermeden yapabilme imkânını sunmakta ve tüm bunlar oyunun hikâyesinin bir çerçeve öykü olması sebebiyle mümkün kılınmaktadır. Sands of Time ile ilgili bu kısmı tamamlarken (bu noktada bir "spoiler" uyarısı vermek uygun olur) Prens'in sonunda Farah'ı hikâyesinin gerçekliğine yeterince ikna ettiğinin, hain vezirin de cesur Prens'imizin elinden cezasını bulduğunun, zaman sihrinin doğru ellerde kaldığının ve mutlu sona ulaşıldığının da altını çizmek icap eder.

4. KARAKTERİN KALEMİNDEN HİKÂYELER

Çerçeve öykü yönteminin, kurgusal bir hikâyenin inandırıcılığı ve metin ile okuyucu arasında kurulması icap eden güven ve inanç ilişkisi üzerinde olumlu etki yaratan başka köklü dinamiklerinden de bahsetmek gerekir. Bunlardan özellikle edebiyat eserlerinde kullanılan bir diğeri ise hikâyenin, karakterlerinden biri (veya birkaçı) tarafında kaleme alınmış evraklar (mektup, belge, günlük, vs.) üzerinden anlatılmasıdır. Bu noktada, kendi edebi eserlerimden bir seriyi örnek olarak göstermem mümkündür. Tarafımca kaleme alınmış olan, seyyah sihirbaz Giercotti Sladom'un maceralarının ilki olan "Kundasa'nın Güvercinleri" 2023 yılında yayımlanmış ve seri o zamandan beri çeşitli edebiyat dergilerinde devam etmektedir. Fantastik bir âlemde yaşayan seyyah sihirbaz, maceralarında, seyahatlerinde karşılaştığı olağanüstü durumları ve bunları hem mağdur insanlara yardımcı olmak, hem de yeri geldiğinde ders vermek amacıyla sihrini kullanarak nasıl çözdüğünü ardında bıraktığı mektuplar marifetiyle anlatır. Giercotti Sladom'un tüm hikâyeleri (Giercotti'nin atlattığı badireler kısmındaki hikâyeye özel ufak değişiklikler haricinde) aynı açılışla başlar:

"Mektubumu okumakta olan değerli okuyucu; selam olsun sana! Benim ismim Giercotti Sladom. İyice bir sihirbaz ve çok pabuç eskitmiş bir seyyahım. Sizin masal diye bildiklerinizin gerçek olduğu bir diyarda yaşarım. Çok gezer, çok şeyler görürüm. Bazen de bunlardan aklımda yer eden hikâyeleri böyle mektuplara yazar, bir yerlerde bırakırım. Çok badireler atlattım; kara büyücülerle sihir yarıştırdım, ejderhalarla cenk eden yiğitler tanıdım. Anlayacağınız, benim gezdiğim topraklar, sizin bildiğinizden biraz farklıdır. Ancak bazı şeyler farklı olsa da, bazı şeyler de tıpatıp aynıdır. Gelin görün ki aklımda en çok yer eden badireler de bu aynı olanlardandır. Vaktinizi bahşederseniz bir tanesini paylaşayım." (Aka, 2023, s. 23)

Bu tekrarlayan açılış sayesinde hikâye, tarafımca yazılmış bir eserin ötesinde, Giercotti tarafından bırakılmış ve okuyucu tarafından okunmakta olan bir mektup olarak yeniden konumlanmaktadır. Southward (2015), mektup ya da evrak gibi "bulunmuş metinlerin" çerçeve öykü geleneğindeki yerinden, özellikle gotik ve doğaüstü elementler içeren edebiyat eserlerindeki kullanımından bahseder. Yine hikâye anlatıcısı ve hikâyenin muhatabı arasındaki mecranın etkisinden bahsederken ise Martin (2009), edebiyat okuyucusunun, hikâyenin etkisine ve inandırıcılığına kendini kaptırabilmek için önündeki metinde yazılı bulunan kelimelerin ötesine geçebilmesi gereksiniminin altını çizer. Martin'e göre,

okuyucunun hikâyeyi yaşayabilmesi için kelimelerin taşıdığı anlamların toplamıyla oluşturulmuş hikâyeyi gözlerinin önünde, bilincinde oluşturabilmesi ve bu esnada kelimeleri, sayfaları fark etmez hale gelebilmesi gerekmektedir. Okuyucuya alıştığı gerçeklik sınırlarının ötesinde bir gerçeklik tasvir eden fantastik ya da gotik türdeki eserlerde inandırıcılığın o hassas dengesini sağlayabilmek için yazarın kullanabileceği her türlü araç ayrı bir değere sahiptir. Giercotti'nin maceralarını üçüncü kişi bakış açısıyla anlatmaktansa, ihtiyar seyyah sihirbazın fantastik maceralarını, kendi yazdığı mektuplardan, birinci kişi gözünden okumanın bu noktada okuyucuya, protagonist ile daha samimi ve direkt bir bağ sağladığı ve bu şekilde Giercotti'nin anlatmaya başladığı hikâyeleri daha az şüpheli bir gözle okuyup, haz alabildiği söylenebilir.

Çerçeve öykülerde, çerçevelenmiş öyküyü anlatmakta olan karaktere duyulan güvenin, hikâyenin inandırıcılığı üzerindeki etkisi ayrıca mühimdir. Bu bağlamda, anlatıcıya olan itimadin, anlatılana olan güven üzerindeki etkisi, reklamcılıkta, reklamın argümanının güvenilirliğini artırmak için ünlü kullanımına benzetilebilir. Reklamın hedef kitlesi olan topluluk tarafından hâlihazırda güven duyulan şöhret sahibi sanatçı, uzman, sporcu gibi kimseler vasıtasıyla sunulan reklam argümanlarında, toplumca bu kişilere atfedilmiş önem ve güvenilirliğin, reklamın argümanına da tesir edeceğini gösteren araştırmalar mevcuttur (bkz. Johnson & Platt, 2023; Rahma, Yendra & Marihi, 2025). Benzer bir dinamik ile okuyucunun gözünde güvenilir, bilgin, dürüst olarak yer edinecek bir karakterin anlatımıyla çerçevelenmiş bir öykünün inandırıcılığı daha fazla olacaktır. Bu olguya ideal bir örnek, başarılı kısa öykü yazarı Washington Irving'in çeşitli eserlerinde görülebilir. Washington; Rip Van Winkle ve The Legend of Sleepy Hollow gibi bazı fantastik eserlerinde hikâyeyi, güvenilir ve uzman bir tarihçi olarak betimlediği (aslında o da kurgusal bir karakter olan) Diedrich Knickerbocker'ın evrakları arasında bulunduğunu öne sürer. Kurgusalılığı şaibeli, güvenilirliği ise şaibesiz bir uzman olarak betimlenen Knickerbocker'ın hikâyede bulunan "imzası" öyküyü çerçevelemekle kalmamakta ayrıca kurgunun derinliğini ve okuyucuyu içine çekme becerisini kuvvetlendirmektedir. Giercotti Sladom hikâyelerime dönecek olursak, Giercotti'nin mektuplarının geleneksel açılışının, ihtiyarı çok görmüş geçmiş bir seyyah olarak tanıtması ve ardından gelen hikâyelerinde de Giercotti'nin bu rolünü eylem ve söylemleriyle pekiştirmesi, Giercotti'nin mektuplarıyla çerçevelediği öykülere ağırlık ve güven katar.

William Nelles (1992) hikâye içine hikaye yerleştirmenin fonksiyonuna bağlı olarak iki türü olduğunu öne sürer ve bunları epistemolojik ve ontolojik yerleştirmeler olarak tanımlar. Epistemolojik yerleştirme iletişim temalıdır ve önemli olan kimin kime hitap etmekte olduğudur. Az önce bahsedilen, "sözü güvenilir" olarak okuyucuya takdim edilen kişiler ile okuyucu arasındaki bilgi akışı ve bu esnada okuyucunun deneyimlediği çerçevelenmiş hikâyeler epistemolojik yerleştirmeye örnek olarak gösterilebilir. Ontolojik yerleştirme ise çerçevelenmiş öykünün, çerçevenin kendisinden farklı bir gerçeklik ve mümkünlük/imkânsızlıklara kapı açması durumunda gerçekleşir. Giercotti Sladom, mektuplarına başlarken; bizim masal diye bildiklerimizin gerçek olduğu bir diyarda yaşadığının, gezdiği toprakların bizim bildiğimizden farklı olduğunun altını çizer ve fantastik örnekler verir. Bu şekilde okuyucunun beklentilerini bu yeni kurgusal gerçekliğin ontolojik kurallarına göre ayarlaması gerektiğini bildirir. Hikâyenin âlemini, gerçek hayatın mümkünlük ve imkânsızlıklarının dışında ayrı bir diyar olarak konumlandırır. Walton (1990), okuyucuların karşılaştıkları kurgusal dünyaları, gerçek hayatın referansı ile hayal ettiklerini ancak metnin açık bir şekilde gerçek hayattan farklı şekilde olduğunu tasvir ettiği konularda farklı olarak algıladıklarını kuramsallaştırır. Giercotti'nin mektuplarının daha başında yaptığı bu uyarı da

tam olarak bu amaca hizmet etmekte, okuyucuya kurgunun gerçekliğine adapte olabilmesi için bir davette bulunmaktadır. Gerçek hayat ve kurgusal eserin tasvir ettiği gerçeklik arasında böyle büyük farkların olduğu hikâyelerde aradaki geçişi kolaylaştırmak ve doğallaştırmakta çerçeve öykü yöntemi son derece faydalı bir araç olarak öne çıkmaktadır. Çerçeve öykü yöntemiyle özellikle masalsı anlatılarda sık karşılaşılmakta olup (Fidan, 2012), bu durumun en önemli sebeplerinden birinin burada bahsedilen dinamik olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak, çerçevelenmiş bir öyküde, çerçevelemeyi yapmakta olan anlatıcı karakterin öykü üzerinde sahip olduğu güçten de bahsetmek icap eder. Stephan ve Gruendler (2024), "çerçevelenmiş" tabirinin kurgu dışında kullanıldığında, belli bir bilgi ve/veya olayın; öznel bir şekilde ya da belli bir ideoloji ekseninde manipüle edilerek sunulması anlamından bahseder. Benzer bir şekilde, kurgu ekseninde ise Southward (2015) anlatıcının hikâyeyi çerçeveleme şeklinin (neyi anlatıp, neyi anlatmamayı ya da neyi nasıl anlatmayı seçtiği gibi) anlatıcının kendisi hakkında, anlatılan kadar bilgi verici olduğundan bahseder. Örneğin Giercotti Sladom'un hayat görüşü; yılların tecrübe ve mazisi kaynaklı, insanlığın istikrarla tekrar etmekte olan hata ve günahlarına karşı belli bir alaycılık ve kırgınlık içerir. Bu ekseninde, Giercotti'nin seyahatleri sırasında karşılaştığı insanların sorunlarına; sorunun kendisine baktığı kadar, hangi hatalar sebebiyle nasıl bu noktaya gelinmiş olduğu merakıyla da baktığı görülür. Giercotti karşılaştığı, türlü sihirli sıkıntı sebebiyle mağdur olmuş insanların, masumken mi yoksa kendi ettiklerini bulmalarından mı bu mağduriyeti yaşadıklarına önem vermekte, bilgili ve sihirli yardımına layık olup olmadıklarına ise bu değerlendirmesinin sonucunda karar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, Giercotti'nin mektuplarıyla çerçevelediği hikâyeleri anlatımı objektif değil, aksine kendi ahlaki kuralları çerçevesinde öznel ve mektubun okuyucusuna ders verici niteliktedir. Malewitz (2020) çerçeve hikâyeyi anlatmanın, çerçevelenmiş hikâyeyi anlayabilmenin yolu olduğundan ve çerçeve ve çerçevelenmiş hikâyeler arasındaki değerlerin ve kavramların nasıl örtüştüğünün öneminden bahseder. Bu olguya Binbir Gece Masalları örneğini gösteren Malewitz, Şehrazad'ın krala anlatmayı seçtiği hikâyelerin seçim kriterindeki önemi ve bu çerçevelenmiş hikâyelerin temalarının, Şehrazad'ın krala aşılacak istediği fikir ve düşüncelerle nasıl örtüştüğünü inceler. Giercotti Sladom'u anlamak ile mektuplarına konu ettiği hikâyeleri anlamak kol kola gider.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çerçeve öykü yöntemi sadece alternatif bir hikâye anlatma yolu değil, aynı zamanda hikâye ve muhatabı arasında eşsiz bir ilişki kurmak için son derece etkili bir araçtır. Çerçeve öykü yönteminin, sadece içinde başka bir hikâye olan bir hikâye kadar basite indirgenemeyeceği aşikârdır. Fidan (2012), içinde birden fazla farklı hikâye içeren çerçeve anlatıların basit hikâye antolojileri olmadığını, farklı hikâyeleri sunmak amacıyla özel olarak oluşturulmuş kurgusal anlatılar olduğunu irdeler. Mahajan (2022) bir çerçeve öyküden alınacak hazzın, çerçevenin kendisinden değil, derine inildikçe ortaya çıkan çerçevelenmiş katmanlarda olduğundan bahseder ve bir süre sonra çerçeve öykünün, çerçevelediklerinin harika labirentine kendisini kaptıran okuyucu tarafından unutulabileceğini, özömseneceğini yazar.

Hikâye anlatma sanatının sonsuz görünen derinliklerinde saklı bir inci olan çerçeve öykü geleneği, hikâye anlatıcılara, eserlerini katmanlarla derinleştirme, okuyucularına içinde keşfe çıkacakları ancak çerçevenin yönlendirmesiyle kaybolmayacakları labirentler sunma imkânı vermektedir. Zengin bir tarihi olan bu anlatı biçimi; Odysseia gibi destanlardan, Bram

Stoker'ın Dracula'sı gibi klasiklere, How I Met Your Mother gibi güncel sitcom televizyon dizilerinden, Inception gibi postmodern neo-klasiklere kadar nice eserlerde kullanılmış, sanatçıların özgün yorumları ve yaklaşımlarıyla gelişmiş, yaşamını sürdürmektedir.

İnsan doğasının temel yapılarından birinin gerçekliği hikâyeleştirme becerimiz olduğu söylenir. Bu gözle bakıldığında, insan doğasının, hikâye sayfalarında hayat bulan şekli olan kurgusal karakterlerin de bu temel özelliğimize sahip olması, sevinçlerini ve acılarını, umutlarını ve korkularını hikâyelerle anlatmaları şaşırtıcı olmamalıdır. Güzel bir atasözümüz; "Dervişin fikri ne ise zikri de odur" der; bir karakteri anlamak için anlattığı hikâyeyi, hikâyeyi anlamak için ise anlatan kişi ya da karakterin kendisini anlamak en verimli yoldur.

KAYNAKÇA

- Aka, K. G. (2021). Crossover Framework: Features, Possibilities And Ramifications Of Fictional Crossover Narratives (Tez No: 725400) [Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi].
- Aka, K. G. (2023). Kundsasa'nın Güvercinleri. Kukumav Kültür Ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 4, 23-25.
- Coleridge, S. T. (1817). Biographia Literaria.
- Fidan, G. G. (2012). Sindbadnamelerden Hareketle Çerçeve Hikaye Geleneğinde Metinlerarasılık: Tuti Hikayesi Örneği. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8, 67-88.
- Holland, N. (2008). Spider-Man? Sure! The Neuroscience Of Disbelief. Interdisciplinary Science Reviews, 33(4), 312-330.
- Johnson, E. & Platt, M. (2023). The Marketing Psychology Behind Celebrity Endorsements. Knowledge At Wharton. <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/the-marketing-psychology-behind-celebrity-endorsements/>
- Mahajan, G. (2022). Framed Narrative As A Discursive Technique. Mizoram University Journal Of Humanities & Social Sciences, 8(1), 100-108.
- Malewitz, R. (2020). What Is A Frame Story?. Oregon State University, College of Liberal Arts, School Of Writing, Literature And Film. <https://liberalarts.oregonstate.edu/wlf/what-frame-story>
- Martin, G. (2009). Notes On Willing Suspension Of Disbelief. <http://december7th.org/newsod/newsod.htm>
- Nelles, W. (1992). Stories Within Stories: Narrative Levels And Embedded Narrative. Studies In Literary Imagination, 25, 79-95.
- Rahma, U. N., Yendra, Y. & Marihi, L. O. (2025). Celebrity Endorsement On Buying Interest Through Consumer Trust. Advances In Business & Industrial Marketing Research, 3(2), 68-81.
- Siddiqui, R. Z. & Srivastava, S. (2018). The Frame Story Of The Arabian Nights. International Journal Of English Language, Literature And Translation Studies, 5(3), 183-186.
- Southward, D. (2015). Frame Narratives And The Gothic Subject. The Dark Arts Journal, 1(1), 45-53.
- Stephan, J. & Gruendler, B. (2024). From The Frame Tale To Framing Intertextuality. An Introduction. Journal Of Arabic And Islamic Studies, 24(1), 5-24.
- Tolkien, J. R. R. (1947). On Fairy-Stories. Essays Presented To Charles Williams. Oxford University Press.
- Walton, K. L. (1990). Mimesis As Make-Believe: On The Foundation Of The Representational Arts. Harvard University Press.